

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.Н.КАРАЗІНА**

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

на тему

**«РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ЖІНКИ У ПЕРІОД ВІЙНИ
В УКРАЇНІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ »**

Виконала: студентка 4 курсу групи СМК-46

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 061 Журналістика

Бочарова А.С.

Керівниця: доцент Яковенко А.О.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ.....	8
1.1. Соціальні ролі жінок під час збройних конфліктів: теоретичні підходи та історичний контекст	8
1.2. Соціальні мережі як простір репрезентації соціальних ролей:	11
теоретичні аспекти	11
1.3. Специфіка платформ TikTok та Instagram як медіапростору для репрезентації соціальних ролей.....	14
Висновки до 1 розділу:	19
2 ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ЖІНКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	20
2.1. Традиційні та нові соціальні ролі українських жінок у контексті війни	20
2.2. Трансформація традиційних гендерних ролей в умовах війни: від берегині до захисниці	23
2.3. Економічні та соціально-політичні чинники трансформації ролей жінок під час російсько-української війни	27
Висновки до розділу 2.....	31
3 ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСНОВНИХ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТІКТОК ТА INSTAGRAM.....	33
3.1 Методологічні засади дослідження	33
3.2 Репрезентація жінок-військовослужбовиць у соціальних мережах	35
3.2. Материнство в умовах війни: особливості репрезентації в соціальних мережах	38
3.3. Волонтерство та громадська активність: жіночі практики в соціальних мережах	42
3.4. Професійна самореалізація жінок під час війни	46
3.5. Репрезентація досвіду жінок-переселенок та біженок у соціальних мережах	50
Висновки до 3 розділу.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
АНОТАЦІЯ	67

ABSTRACT	69
----------------	----

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року спричинило глибокі трансформації в усіх сферах життя українського суспільства. Структурні зміни торкнулися усіх сфер економіки, політики, соціальної організації та повсякденного життя громадян. Особливо відчутними ці зміни стали для українських жінок, які зіткнулися з необхідністю адаптації до нових умов існування, переосмислення власних соціальних ролей та функцій.

Попри те, що війна історично вважається маскулінним простором, сучасні збройні конфлікти демонструють активне залучення жінок до різноманітних сфер під час військових дій. Зміни в усталених соціальних функціях приводять до повного переосмислення гендерних установок і сприяють зміні уявлень про дихотомію чоловіче/жіноче. Так, українські жінки під час війни опинилися в різних соціальних позиціях: від біженок та внутрішньо переміщених осіб до захисниць, волонтерок, медичних працівниць, громадських активісток. Водночас трансформувалися і традиційні ролі у сфері домашнього господарства та догляду за дітьми й літніми родичами в умовах відсутності чоловіків, мобілізованих до лав Збройних Сил України.

Поряд із цим, людство розвивається в епісі становлення інформаційного суспільства, в якому інформація, її передача і споживання займає вирішальну роль у формуванні соціально значущих змін. Цифровізація суспільства сприяла створенню нових можливостей для передачі різноманітної інформації, стала причиною її розповсюдженню на все більш широкі заглиби людей.

Кризи, з якими повсякчас стикається людство, стають переломними моментами в усвідомленні ролі інформації та способів її отримання і осмислення. Таким переломним моментом стала війна в Україні, яка

каталізувала процес цифровізації українського суспільства і сприяла закріпленню соціальних мереж як важливого актора в міжособистісних і державних комунікаціях. Соціальні мережі перетворилися з платформ для розваг та комунікації на потужний інструмент формування громадської думки, джерело новин, майданчик для координації волонтерської допомоги та психологічної підтримки. У наш час особливої значущості набули платформи TikTok та Instagram, які завдяки своїй візуальній природі дозволяють максимально коротко, емоційно та яскраво передавати повсякденні реалії життя під час війни.

У цьому контексті аналіз репрезентації соціальних ролей українських жінок у соціальних мережах постає як важливе міждисциплінарне дослідження на перетині медіакommunікацій, соціології та гендерних студій. Такий аналіз дозволяє простежити, як традиційні та нові соціальні ролі жінок відображаються у цифровому просторі, які наративи про жіночий досвід війни формуються та поширюються, як змінюється самопрезентація жінок у контексті воєнного часу.

Метою дипломної роботи виступає аналіз особливостей репрезентації соціальних ролей українських жінок у період повномасштабної війни в соціальних мережах TikTok та Instagram та виявлення ключових наративів, пов'язаних з трансформацією цих ролей. Для досягнення мети перед авторами роботи стоять наступні завдання:

1. Систематизувати теоретичні підходи до вивчення соціальних ролей жінок під час збройних конфліктів.
2. Дослідити специфіку соціальних мереж TikTok та Instagram як платформ репрезентації соціальних ролей.
3. Виявити основні типи соціальних ролей українських жінок, які відображаються в контенті досліджуваних соціальних мереж.

4. Проаналізувати візуальні та наративні стратегії репрезентації жіночих ролей у період війни.

5. Порівняти особливості репрезентації соціальних ролей жінок на платформах TikTok та Instagram.

6. Виявити трансформації традиційних соціальних ролей жінок в умовах війни за матеріалами соціальних мереж.

7. Сформулювати рекомендації щодо використання отриманих результатів у сфері кризових комунікацій та інформаційної політики.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є репрезентація соціальних ролей жінок у медіа під час повномасштабної війни.

У якості предмета кваліфікаційної роботи - виступають особливості репрезентації і зміни соціальних ролей українських жінок у воєнний час у медіапросторі соціальних мереж TikTok та Instagram.

У дипломній роботі застосовано комплекс наукових методів, який варіюється відповідно до виокремлених вище завдань. Під час написання теоретичної частини роботи основним методом, який використовувався був змістовний аналіз наукової літератури, завдяки якому відбулася підготовка до реалізації практичної частини кваліфікаційної роботи. Для реалізації емпіричної частини було обрано декілька методів: контент-аналіз дописів, відео та фотоматеріалів у соціальних мережах TikTok та Instagram для виявлення основних тематичних категорій та наративів, пов'язаних із соціальними ролями жінок; візуальний аналіз фото- та відеоматеріалів для дослідження візуальних стратегій самопрезентації та репрезентації жінок; порівняльний аналіз для виявлення спільного та відмінного у репрезентації жіночих ролей на різних платформах і дискурс-аналіз.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- вперше проведено комплексний аналіз репрезентації соціальних ролей українських жінок у період війни в соціальних мережах TikTok та Instagram;
- виявлено нові форми репрезентації і самопрезентації жінок у воєнний час у цифровому просторі;
- запропоновано типологію соціальних ролей українських жінок під час війни, що відображаються в соціальних мережах;
- виявлено відмінності в репрезентації жіночих ролей на різних соціальних платформах;
- проаналізовано трансформацію традиційних жіночих ролей в умовах воєнного часу та їх відображення в цифровому просторі.

Результати дослідження можуть бути використані:

1. Державними установами та громадськими організаціями для розробки ефективних комунікаційних стратегій у воєнний час з урахуванням гендерних аспектів.
2. Медіаорганізаціями для більш збалансованого висвітлення жіночого досвіду війни.
3. Дослідниками і науковцями для подальшого вивчення гендерних аспектів війни в Україні.
4. У навчальному процесі під час викладання дисциплін, пов'язаних із гендерними студіями, медіакommunікаціями та соціологією кризових явищ.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ

1.1. Соціальні ролі жінок під час збройних конфліктів: теоретичні підходи та історичний контекст

Дослідження соціальних ролей жінок у період війни спирається на міждисциплінарний теоретичний фундамент, що включає гендерні студії, соціологію війни, феміністичну теорію та дослідження миру і конфліктів.

Традиційний погляд на війну довгий час ґрунтувався на дихотомії "чоловіки воюють – жінки чекають", що відображено в класичних працях з військової історії та міжнародних відносин [21]. Однак з розвитком феміністичних підходів до дослідження війни, започаткованих такими дослідницями як Синтія Енлоу та Юдіт Стім, з'явилося розуміння різноманітності жіночих ролей під час збройних конфліктів [14].

Сучасні дослідження, такі як праці Лори Сьоберг, підкреслюють, що жінки під час війни не є однорідною групою з єдиним досвідом, а виконують різноманітні соціальні ролі: від біженок до військовослужбовиць, від політичних лідерок до гуманітарних працівниць[25]. Із розвитком феміністичної думки все більше авторів зверталось до переосмислення жіночої соціальної ролі, особливо це стосувалося жіночого вкладу у допомогу державі під час війни і безпосередньої присутності жінок у зоні ведення бойових дій як автономних одиниць. У цьому контексті важливими є праці, де вперше було проаналізовано роль жінок-медиків на війні, найбільш фундаментальною з яких вважається робота Джейн Е. Шульц "Women at the Front: Hospital Workers in Civil War America". У цій книзі авторка систематизує отримані архівні дані, зокрема Carded Service Records, які містять інформацію про 6,284 медсестер, 10,870 матрон, 1,011 кухарок та 2,189 прачок, які брали участь в Громадянській війні в США і зробили вагомий внесок у перебіг тогочасних подій [24].

У контексті російсько-української війни, що триває з 2014 року, дослідники відзначають значну трансформацію гендерних ролей в українському суспільстві. Дослідження Тамари Марценюк та Ганни Гриценко показують, як участь жінок у Революції Гідності та початок війни на Донбасі сприяли руйнуванню традиційних гендерних стереотипів та відкрили для жінок нові соціальні ролі, зокрема можливість офіційної служби у ЗСУ [1].

Науковці у своїх роботах аналізують, як військовий конфлікт на сході України вплинув на повсякденне життя жінок, які проживають поблизу лінії розмежування, та як вони адаптуються до нових реалій, зокрема беручи на себе економічну відповідальність за родину при одночасному виконанні традиційних ролей з догляду за дітьми та літніми родичами.

З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року процеси трансформації соціальних ролей жінок в Україні істотно прискорилися. Як зазначає Оксана Кісь, в умовах, коли значна частина чоловічого населення мобілізована або залучена до територіальної оборони, жінки опинилися в ситуації необхідності поєднувати кілька соціальних ролей одночасно: годувальниць, захисниць, опікунок, волонтерок, що призводить до значного емоційного та фізичного перевантаження [32].

Дослідниця звертає увагу на те, що війна загострює проблему гендерного насильства та створює нові ризики для жінок, особливо тих, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій. Водночас дослідниця відзначає, що війна стала каталізатором для розвитку жіночої солідарності та взаємодопомоги, формування нових горизонтальних соціальних зв'язків [33].

Узагальнюючи теоретичні підходи до розуміння соціальних ролей жінок під час збройних конфліктів, ми можемо виділити кілька основних категорій цих ролей у контексті війни в Україні:

1. Захисниці – жінки у Збройних силах України, Національній гвардії, територіальній обороні, правоохоронних органах, які безпосередньо беруть участь у захисті країни.
2. Медичні працівниці та рятувальниці – жінки, які працюють у сфері охорони здоров'я, екстреної медичної допомоги, рятувальних службах.
3. Волонтерки та громадські активістки – жінки, які організовують збір та доставку гуманітарної допомоги, підтримують вимушено переміщених осіб, допомагають військовим.
4. Політичні та дипломатичні діячки – жінки, які представляють Україну на міжнародній арені, ведуть переговори, працюють у державних інституціях.
5. Внутрішньо переміщені особи та біженки – жінки, які були змушені покинути свої домівки через бойові дії.
6. Березині домашнього вогнища – жінки, які залишаються вдома та забезпечують повсякденне життя родини, виховують дітей, доглядають за літніми родичами в умовах війни.
7. Професіоналки – жінки, які продовжують працювати за своїм фахом, забезпечуючи функціонування економіки та критичної інфраструктури.
8. Документалістки та хронікерки війни – журналістки, фотографині, блогерки, які фіксують та поширюють інформацію про події війни.

Важливо зазначити, що в реальному житті ці категорії часто перетинаються, і жінки змушені виконувати кілька ролей одночасно, що створює додаткове навантаження. Наприклад, жінка може працювати за фахом, займатися волонтерством і одночасно піклуватися про родину.

1.2. Соціальні мережі як простір репрезентації соціальних ролей: теоретичні аспекти

Соціальні мережі у сучасному медіапросторі стали не просто засобом комунікації, а й важливим соціокультурним феноменом, що впливає на формування ідентичності, соціальних практик та колективної свідомості. Для розуміння ролі соціальних мереж у репрезентації соціальних ролей жінок під час війни необхідно звернутися до теоретичних концепцій медіадосліджень, цифрової соціології та теорії репрезентації.

Важливим аспектом репрезентації соціальних ролей у соціальних мережах є їх перформативний характер. Продовжуючи традицію драматургічного підходу Гоффмана, Еліс Марвік Маркевич аналізує, як користувачі соціальних мереж свідомо "виконують" свої соціальні ролі, адаптуючи самопрезентацію до уявної аудиторії та очікуваних реакцій [20]. При цьому Хоган пропонує розрізняти "перформативну" та "експозиційну" самопрезентацію в соціальних мережах: якщо перша відбувається в режимі реального часу та орієнтована на безпосередню взаємодію (наприклад, прямі трансляції), то друга передбачає створення "цифрових артефактів" (фотографій, відео, текстів), які представляють соціальні ролі в режимі асинхронної комунікації, що більше нагадує виставку, ніж живий виступ [18].

Технологічна архітектура конкретних соціальних платформ суттєво впливає на способи репрезентації соціальних ролей. Як стверджує науковиця Т. Бушер, алгоритмічна логіка платформ формує режими видимості різних соціальних ролей, визначаючи, який контент буде показано, кому і в якому контексті [12]. Ця "алгоритмічна медіація" створює нерівномірний розподіл видимості різних соціальних ролей, де певні форми самопрезентації отримують перевагу завдяки їх відповідності встановленим платформою критеріям "успішного контенту". Наприклад, емоційно насичені, візуально

привабливі або контрверсійні репрезентації отримують більше поширення, що впливає на стратегії самопрезентації користувачів.

Особливе значення соціальні мережі набувають для репрезентації соціальних ролей у кризові періоди, коли традиційні соціальні ролі зазнають трансформації, а нові ще перебувають у процесі формування. Українські жінки використовують соціальні мережі для артикуляції та осмислення нових соціальних ролей, що виникли або трансформувалися внаслідок війни. Соціальні мережі в цьому контексті стають не лише засобом документування змін, але й активним простором формування нових колективних ідентичностей та практик через практики "цифрового свідчення" (digital witnessing) [13]. Репрезентація соціальних ролей у соціальних мережах під час війни виконує не лише комунікативну, але й терапевтичну функцію, допомагаючи користувачам інтегрувати травматичний досвід у цілісну картину ідентичності.

Інтерсекційний підхід до аналізу репрезентації соціальних ролей у соціальних мережах, звертає увагу на взаємопереплетення різних аспектів ідентичності (гендеру, національності, класу, професії тощо) у цифрових самопрезентаціях. Цей підхід особливо продуктивний для розуміння складної конфігурації соціальних ролей українських жінок у соціальних мережах під час війни, де професійні, гендерні, громадянські та національні аспекти ідентичності утворюють складні сплетіння, що не зводяться до простої суми окремих ролей.

Стюарт Голл, один із засновників культурних досліджень, розглядає репрезентацію як процес виробництва значень через мову та візуальні образи [17]. У цьому контексті соціальні мережі постають як простір, де відбувається конструювання та циркуляція смислів щодо соціальних ролей різних груп, зокрема жінок. Голл підкреслює, що репрезентація ніколи не є нейтральною,

вона завжди включена в складні владні відносини, що особливо помітно в умовах війни, коли відбувається посилення певних наративів та маргіналізація інших [16].

Джошуа Мейровіц у своїй теорії "зникнення місця" (no sense of place) звертає увагу на те, як електронні медіа, включаючи соціальні мережі, розмивають кордони між приватним і публічним, дозволяючи виносити на публічне обговорення теми, які раніше залишалися в приватній сфері [22]. Це особливо актуально для досвіду війни, який традиційно репрезентувався через офіційні комунікаційні канали, а тепер стає доступним через персональні історії звичайних людей у соціальних мережах.

Дослідниця цифрової культури Дана Бойд виділяє чотири характеристики соціальних мереж, які впливають на репрезентацію в них соціальних ролей:

1. Стійкість (persistence) – контент, опублікований у соціальних мережах, залишається доступним протягом тривалого часу, що дозволяє формувати архіви воєнного досвіду.
2. Відтворюваність (replicability) – легкість копіювання та поширення контенту, що сприяє вірусному поширенню певних наративів та образів.
3. Масштабованість (scalability) – можливість охоплення широкої аудиторії, що дозволяє індивідуальним історіям набувати суспільного резонансу.
4. Пошуковість (searchability) – можливість пошуку інформації за ключовими словами, що впливає на формування тематичних спільнот та дискурсів [11].

Британська дослідниця Розалінд Гілл розглядає соціальні мережі крізь призму постфеміністської медіакультури, де жіноча суб'єктність формується

через практики самонагляду, самодисципліни та "вільного вибору" [15]. Вона звертає увагу на те, що навіть у воєнний час жінки відчують тиск щодо відповідності певним стандартам фемінності та привабливості, що відображається в їхній самопрезентації в соціальних мережах.

Важливим теоретичним підґрунтям для розуміння репрезентації соціальних ролей жінок у соціальних мережах є концепція "наративізації себе". У контексті соціальних мереж ця концепція дозволяє розглядати дописи, фото та відео як елементи наративу, через який людина осмислює свій досвід та презентує його іншим.

Необхідно зазначити, що у воєнний час жінки можуть використовувати цифрові платформи для переосмислення своєї ідентичності та створення "наративів подолання". Публічне артикулювання травматичного досвіду в соціальних мережах може мати терапевтичний ефект та сприяти формуванню спільнот підтримки.

Таким чином, теоретичний аналіз соціальних мереж як простору репрезентації соціальних ролей дозволяє розглядати Instagram та TikTok не просто як технологічні платформи, а як складні соціокультурні феномени, що впливають на формування, відтворення і трансформацію соціальних ролей жінок під час війни в Україні.

1.3. Специфіка платформ TikTok та Instagram як медіапростору для репрезентації соціальних ролей

У даній кваліфікаційній роботі важливу роль відіграють обрані соціальні мережі, тому важливо звернути увагу на їхні технологічні особливості та алгоритмічну логіку, що впливають на виробництво та поширення контенту.

Ця інформація допоможе в подальшій інтерпретації отриманих у ході емпіричного дослідження даних.

Платформи TikTok та Instagram мають унікальні характеристики, що визначають особливості репрезентації соціальних ролей жінок під час війни. Розуміння технологічних, соціальних та культурних особливостей цих платформ є необхідним для аналізу того, як вони формують режими видимості та невидимості певних аспектів жіночого досвіду війни.

TikTok як соціальна медіаплатформа характеризується такими особливостями:

1. Формат контенту, у якому переважають короткі відеоролики тривалістю від 15 секунд до 3 хвилин, що створює умови для фрагментарної, емоційно насиченої репрезентації досвіду.
2. Алгоритм рекомендацій, а саме система "Для тебе" (For You Page), яка базується на складних алгоритмах, що аналізують поведінку користувача та пропонують релевантний контент. Це дозволяє виходити за межі існуючих мереж підписників і отримувати значно ширше охоплення аудиторії.
3. Різноманітна аудиторія: хоча початково платформа позиціонувалася як орієнтована на підлітків та молодь, з початком повномасштабної війни в Україні демографія українського сегменту TikTok розширилася, охопивши старші вікові групи, які використовують платформу для отримання актуальної інформації про події війни.
4. Інструменти створення контенту: фільтри, ефекти, звукові доріжки, монтажні інструменти, що дозволяють створювати візуально привабливий контент навіть у складних умовах – від бомбосховищ до фронтових позицій.

5. Культура платформи: тяжіння до трендів, вірусних челенджів, використання популярної музики. Під час війни в Україні з'явилися специфічні тренди, пов'язані з висвітленням воєнного досвіду – від відео про "типовий день під час війни" до челенджів, що демонструють трансформацію жінок від цивільного життя до військової служби.

6. Модерація контенту: TikTok має суперечливу політику модерації, що іноді призводить до обмеження видимості контенту, пов'язаного з війною, під приводом запобігання поширенню графічного та насильницького змісту. Це створює технологічні бар'єри для репрезентації деяких аспектів жіночого досвіду війни.

Дослідники відзначають, що TikTok завдяки своїм технічним особливостям сприяє специфічній репрезентації війни – через короткі, емоційно насичені, часто іронічні відеоролики, які поєднують травматичний досвід з елементами повсякденності та гумору [23]. Така форма репрезентації може сприяти нормалізації воєнного досвіду та формуванню механізмів емоційного подолання для творців і глядачів контенту.

Важливою характеристикою TikTok є його демократичність – платформа дає голос тим, хто раніше не мав доступу до публічного простору. Це особливо важливо для жінок, які виконують ролі, що традиційно залишалися невидимими в медіапросторі – від жінок-військовослужбовиць до матерів, які виховують дітей в умовах війни.

Натомість Instagram характеризується наступними особливостями:

1. Формат контенту: різноманітні формати – статичні фотографії, альбоми, короткі відео Reels, тривалі відео в IGTV, "історії"

(Stories), що зникають через 24 години. Така різноманітність дозволяє обирати найбільш відповідний формат для різних аспектів репрезентації досвіду.

2. Візуальна естетика: платформа традиційно орієнтована на візуально привабливий контент, що створює специфічний режим репрезентації війни – через естетизовані образи, які іноді можуть вступати в суперечність з травматичною реальністю.

3. Структура контенту: окрім візуальних елементів, важливу роль відіграють текстові описи, що дозволяє поєднувати візуальну репрезентацію з розгорнутими наративами, рефлексіями, закликами до дії.

4. Соціальна структура: побудована навколо мережі підписників та алгоритмічної стрічки, що впливає на видимість контенту. На відміну від TikTok, в Instagram складніше отримати широке охоплення без попередньо сформованої аудиторії.

5. Аудиторія: більш доросла аудиторія порівняно з TikTok, що впливає на характер контенту та способи репрезентації досвіду війни.

6. Бізнес-орієнтованість: розвинені інструменти для комерціалізації контенту, що впливає на репрезентацію соціальних ролей жінок – від благодійних ініціатив до підприємницьких проєктів, започаткованих жінками в умовах війни.

Аналізуючи наведену вище інформацію, ми можемо припустити, що Instagram створює умови для більш рефлексивної та наративної репрезентації досвіду війни порівняно з TikTok. Платформа також активно використовується для координації волонтерських ініціатив, збору коштів та формування мереж підтримки.

У ході дослідження обраних соціальних мереж, ми можемо виділити кілька ключових відмінностей, що впливають на репрезентацію соціальних ролей жінок під час війни на цих платформах:

1. Темпоральність контенту: TikTok орієнтований на миттєву, фрагментарну репрезентацію, тоді як Instagram дозволяє поєднувати різночасові формати – від моментальних "історій" до архівного контенту в профілі.
2. Наративні можливості: Instagram надає більше можливостей для розгорнутих наративів завдяки поєднанню візуальних елементів з текстовими описами, тоді як TikTok обмежує наративи короткою відеоформою.
3. Алгоритмічна логіка: TikTok має більш "вірусний" характер поширення контенту, що дозволяє історіям "звичайних" жінок отримувати значне охоплення, тоді як в Instagram видимість більше залежить від заздалегідь сформованої мережі підписників.
4. Аудиторія та спільноти: Instagram більше орієнтований на формування стійких спільнот та мереж підтримки, тоді як TikTok сприяє швидкому, але часто поверхневому поширенню інформації.
5. Естетичні режими: Instagram історично більше орієнтований на естетизацію контенту, тоді як TikTok дозволяє більш автентичну, "необроблену" репрезентацію повсякденності.

Обидві платформи стали важливими просторами для видимості різноманітних соціальних ролей українських жінок під час війни, проте вони формують різні режими цієї видимості та по-різному впливають на сприйняття аудиторією жіночого досвіду війни.

Висновки до 1 розділу:

Підбиваючи підсумок усього викладеного матеріалу в цьому розділі, хочемо виокремити деякі важливі аспекти.

По-перше, соціальні ролі жінок під час збройних конфліктів є складним і багатовимірним явищем, яке виходить за межі традиційного поділу на "чоловіки воюють – жінки чекають". Сучасні дослідження, що спираються на феміністичну теорію міжнародних відносин і гендерні студії, підкреслюють різноманітність жіночого досвіду війни. Серед основних соціальних ролей жінок у цей період виділяються захисниці, медичні працівниці, рятувальниці, волонтерки, громадські активістки, політичні та дипломатичні діячки, внутрішньо переміщені особи та біженки, берегині домашнього вогнища, професіоналки, а також документалістки та хронікерки війни.

По-друге, в контексті російсько-української війни спостерігається значна трансформація традиційних гендерних ролей. Це проявляється у зростанні участі жінок у військовій сфері, посиленні їхньої ролі в економічному забезпеченні сімей та активізації в публічній сфері. Проте жінки продовжують залишатися основними виконавицями репродуктивної праці, такої як догляд за дітьми і літніми родичами, а також ведення домашнього господарства, що створює подвійне навантаження в умовах війни.

Соціальні мережі в сучасному медіапросторі виступають не лише технологічними платформами, а й складними соціокультурними феноменами, які впливають на формування, відтворення та трансформацію соціальних ролей. Платформи TikTok та Instagram мають специфічні технологічні та соціокультурні характеристики, які визначають особливості відображення соціальних ролей жінок під час війни. TikTok сприяє фрагментарній та емоційно насиченій репрезентації через короткі відеоролики, часто з елементами гумору та іронії. Натомість Instagram надає більше можливостей

для розгорнутого наративу та формування стійких спільнот підтримки. Обидві платформи стали важливими просторами для видимості різноманітних соціальних ролей українських жінок у період війни, проте формують різні режими цієї видимості.

2 ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ЖІНКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Традиційні та нові соціальні ролі українських жінок у контексті війни

Війна як соціально-політичний феномен трансформує не лише геополітичну карту, економіку та соціальні інститути, а й докорінно змінює структуру соціальних ролей у суспільстві. Гострий і мультимісний характер цих трансформацій особливо відчутний у контексті зміни соціальних ролей жінок, які, з одного боку, традиційно розглядалися як "берегині домашнього вогнища", а з іншого — в умовах війни вимушені адаптуватися до нових викликів, що постають перед суспільством.

Варто зазначити, що традиційні соціальні ролі українських жінок історично формувалися в контексті патріархальної системи, де жінці відводилася переважно репродуктивна функція: народження та виховання дітей, догляд за домогосподарством, емоційна підтримка чоловіка-годувальника. Соціологічне дослідження, проведене Соціологічною групою «Рейтинг» у 2021 році, засвідчило, що 56% українців вважали нерівність між жінками та чоловіками рідкісним явищем, проте 35% були переконані, що вона доволі поширена, причому така думка частіше зустрічалася серед жінок [6]. Ці дані демонструють, що напередодні повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року в українському суспільстві все ще зберігалися певні гендерні стереотипи та диспропорції.

Дослідниця Оксана Кісь, аналізуючи образ жінки в традиційній українській культурі, підкреслює, що історично жіночі обов'язки в доіндустріальному суспільстві розподілялися за гендерним принципом: "Існувала жіноча, чоловіча і спільна робота. До компетенції жінок, як правило, відносилася відтворююча або репродуктивна праця. Вона полягала у приготуванні їжі, пранні, побутовому обслуговуванні членів сім'ї, догляді за дітьми, а також сільському господарстві" [32].

Утім, війна, що триває з 2014 року, а особливо її ескалація у 2022 році, значно посилила тенденцію до трансформації усталених соціальних ролей жінок в українському суспільстві. Зокрема, відбулося розширення спектру соціальних ролей, які стали доступними для жінок, та розвинулися нові формати соціальної взаємодії.

Однією з найбільш промовистих трансформацій стало зростання участі жінок у військовій сфері. Відповідно до даних Міністерства оборони України, станом на січень 2024 року в українській армії служить 45 587 військовослужбовиць, що на 2108 осіб більше, ніж у жовтні 2023 року [30]. Примітно, що кількість жінок у Збройних силах України зросла на 40% порівняно з 2021 роком [7]. Ці статистичні дані наочно демонструють динаміку змін соціальних ролей жінок — від переважно цивільних до військових.

Суттєвою трансформацією стала зміна нормативно-правової бази, що регулює участь жінок у військовій сфері. Якщо до 2018 року жінки могли проходити службу на посадах переважно медичних спеціальностей, зв'язківців, бухгалтерів, діловодів і кухарів, то тепер жінки в армії можуть бути водіями, гранатометниками, заступниками командира розвідгрупи, командирами БМП, ремонтниками, кулеметниками, снайперами тощо [4]. Розширення переліку військових спеціальностей для жінок відображає не лише нормативно-правові зміни, а й глибинну трансформацію суспільного сприйняття гендерних ролей.

Важливо зазначити, що трансформація соціальних ролей жінок відбувається не лише у військовій сфері, але й в інших соціальних контекстах. Дослідження Центру прав людини ZMINA та Фонду "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва, проведене наприкінці 2024 — на початку 2025 року, засвідчило, що громадська активність жінок зростає навіть у розпал повномасштабної війни [38]. Понад половину опитаних вважають, що через мобілізацію чоловіків на війну для жінок-активісток з'явилося більше можливостей участі в суспільних процесах, особливо у сферах захисту прав жінок і підтримки ЗСУ.

Ця тенденція корелює з висновками дослідниці О. Кісь, яка зазначає, що "дві світові війни відкривали такі можливості для жінок — можливості професійної самореалізації, політичної участі, розширення спектру прийнятних соціальних ролей і моделей жіночності", і російсько-українська війна, особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, продовжує цю історичну тенденцію [32].

Водночас, дослідження, проведене аналітичним центром Cedos у 2023 році, виявило, що під час війни традиційний гендерний розподіл ролей може посилюватися, зокрема, через "відтворення стереотипних гендерних ролей, де за жінкою закріплюється неоплачувана робота за іншими", що може "призводити до зменшення можливостей жінок у сфері оплачуваної праці" [5]. Це свідчить про неоднозначність і суперечливість процесів трансформації соціальних ролей жінок в умовах війни.

Аналізуючи традиційні та нові соціальні ролі українських жінок у контексті війни, ми можемо виокремити декілька ключових трендів їхньої трансформації:

- Мілітаризація традиційних жіночих ролей. Оксана Кісь влучно зазначає, що "традиційні жіночі ролі в умовах війни набувають мілітарного значення" [32]. Навіть ті соціальні ролі, які

традиційно вважалися "жіночими" (піклування, догляд, емоційна підтримка), у контексті війни переосмислюються та набувають нового значення, зокрема, у сфері волонтерства, медичної допомоги, психологічної реабілітації військових.

- Розширення спектру професійних ролей. Війна прискорила проникнення жінок у сфери, що традиційно вважалися "чоловічими". За словами Олени Кондратюк, заступниці Голови Верховної Ради, "ми взяли на себе лідерські ролі в родині, поки чоловіки чи діти на фронті. Взяли на себе управління фінансами, бізнесами — і навіть дронами. Почали працювати у традиційно чоловічих професіях, що сприяло розвитку нових якостей: відповідальності, емпатії та адаптивності" [31].

- Посилення громадянської активності. Війна стимулювала зростання політичної та громадянської участі жінок у прийнятті рішень на різних рівнях.

Таким чином, трансформація соціальних ролей українських жінок у контексті війни відбувається у напрямку деконструкції традиційних гендерних стереотипів, розширення спектру доступних соціальних ролей та переосмислення їхнього змісту. Водночас, ці процеси мають неоднозначний і суперечливий характер, оскільки в деяких контекстах відбувається не лише подолання гендерних стереотипів, а й їх посилення та відтворення.

2.2. Трансформація традиційних гендерних ролей в умовах війни: від берегині до захисниці

Трансформація традиційних гендерних ролей в умовах війни є складним і багатовимірним процесом, що охоплює зміни як на рівні індивідуальних біографій, так і на рівні соціальних інститутів та культурних моделей. Особливо яскраво ці зміни простежуються у трансформації образу жінки — від берегині домашнього вогнища до захисниці Батьківщини.

Історично в українській культурі образ жінки-берегині посідав центральне місце. Берегиня — це символічний образ жінки, що втілює цінності дому, родини, материнства, збереження традицій та духовної спадщини. Цей образ глибоко вкорінений у фольклорі, літературі та мистецтві, а також у колективній свідомості українців. Дослідниця Оксана Кісь наголошує, що "у традиційній українській культурі жіночі обов'язки розподілялися за гендерним принципом. Існувала жіноча, чоловіча і спільна робота" [29].

Водночас, аналізуючи трансформацію соціальних ролей жінок під час воєнних конфліктів, О. Кісь зазначає, що "жіночий досвід в історії дуже важко звести до ролей жертви, героїні чи зрадниці" [33]. Ця теза особливо актуальна в контексті сучасного російсько-українського збройного конфлікту, який демонструє множинність і різноманітність соціальних ролей, що їх обирають або вимушені приймати українські жінки.

Розглядаючи трансформацію традиційних гендерних ролей в умовах війни, важливо звернути увагу на декілька ключових аспектів цього процесу.

По-перше, відбувається переосмислення ролі жінки-берегині. У традиційному розумінні берегиня — це жінка, що оберігає домашнє вогнище, забезпечує затишок і комфорт для членів родини, народжує та виховує дітей. В умовах війни цей образ трансформується: жінка-берегиня стає не лише хранителькою дому, але й захисницею ширшого простору — своєї громади, міста, країни. Як зазначає Франсуаза Тебо, "жінки, які під час війни брали на себе відповідальність і незвичні ролі, відкрили нові грані своєї особистості і відтак прагнули мати права на своє життя" [39].

По-друге, трансформується розуміння жіночої сили та стійкості. Традиційно жінки розглядалися як "слабка стать", що потребує захисту та опіки. Війна руйнує цей стереотип, демонструючи здатність жінок проявляти неймовірну стійкість, мужність та силу духу в екстремальних умовах.

Показовим є зростання кількості жінок у Збройних силах України, яка за останні роки збільшилася майже вдвічі: якщо в грудні 2021 року в ЗСУ служило 32 569 жінок-військовослужбовців [30], то станом на січень 2024 року ця цифра зросла до 45 587 осіб [9].

По-третє, розширюється спектр професійних ролей, доступних для жінок. Якщо раніше жінки у військовій сфері переважно обіймали посади медичного персоналу, зв'язківців, діловодів, то тепер вони освоюють бойові спеціальності: стають танкістками, артилеристками, снайперками, командирками підрозділів. Заступниця міністра оборони Ганна Маляр наголошує, що "в Україні було два сплески збільшення кількості жінок у армії: у 2014-му і у 2022-му. Це такий характер української жінки. Вона сама заходить у Збройні сили і займає там своє почесне місце" [4].

По-четверте, відбувається переоцінка жіночого внеску в обороноздатність країни. Якщо традиційно військова справа вважалася виключно чоловічою сферою, то сучасна війна демонструє важливість і незамінність жіночого внеску в оборону України. За даними Міністерства оборони, у зоні бойових дій перебуває приблизно 5 тисяч жінок-військовослужбовиць [8]. Водночас, жінки активно долучаються до волонтерської діяльності, медичної допомоги, інформаційної протидії агресору, забезпечення гуманітарних потреб постраждалого населення.

Ілюстративним прикладом трансформації гендерних ролей є історії жінок, які до війни не мали жодного стосунку до військової сфери, але під впливом обставин змінили свою професійну траєкторію та особистісну ідентичність. Зокрема, снайперка Євгенія Емеральд з позивним "Жанна д'Арк", яка до війни займалася ювелірним бізнесом, а з початком повномасштабного вторгнення вирушила захищати Батьківщину [10].

Важливу роль у трансформації традиційних гендерних ролей відіграють громадські організації, що підтримують жінок в умовах війни. Як зазначається

в дослідженні впливу війни на жіночі спільноти, "організації переформатували свою діяльність відповідно до нових викликів. Зокрема, громадська організація «Д.О.М.48.24» інформує про запобігання насильству, надає психологічну та юридичну допомогу, проводить тренінги з лідерства, фінансової грамотності та професійні курси з можливістю працевлаштування" [35].

Під час розгляду позитивних динамік трансформації традиційних гендерних ролей, не можна не згадати й про певні суперечності та виклики цього процесу. Незважаючи на розширення можливостей для жінок у військовій сфері, вони все ще стикаються з перешкодами та дискримінацією. Як зазначає дослідження, яке було проведене в 2023-му році медіаплатформою Cedos, "учасниці дослідження розповідали, що стикалися з упередженнями через свою стать, коли вони намагалися долучатися до традиційно «чоловічих» сфер — армії або територіальної оборони" [5].

Крім того, існує ризик "подвійного навантаження", коли жінки, долучаючись до нових соціальних ролей (військовослужбовиць, волонтерок, активісток), продовжують виконувати й традиційні обов'язки з догляду за дітьми, літніми родичами, веденням домашнього господарства. Це особливо актуально для жінок, чиї чоловіки мобілізовані або загинули на війні.

Таким чином, трансформація традиційних гендерних ролей в умовах війни є складним і неоднозначним процесом, що характеризується як розширенням можливостей для жінок, так і новими викликами та суперечностями. Перехід від образу жінки-берегині до жінки-захисниці відображає глибинні зміни в суспільній свідомості та соціальних практиках, що, ймовірно, матимуть довготривалий вплив на гендерні відносини в українському суспільстві й після завершення війни.

2.3. Економічні та соціально-політичні чинники трансформації ролей жінок під час російсько-української війни

Трансформація соціальних ролей жінок в умовах російсько-української війни відбувається під впливом комплексу економічних та соціальнополітичних чинників, які взаємодіють між собою та створюють нові конфігурації гендерних відносин і практик. Аналіз цих чинників дозволяє глибше зрозуміти механізми та напрямки змін соціальних ролей жінок, а також прогнозувати їхні довгострокові наслідки для українського суспільства.

Серед економічних чинників, що впливають на трансформацію ролей жінок під час війни, варто виокремити наступні:

- Структурні зміни на ринку праці. Масова мобілізація чоловіків призвела до дефіциту робочої сили у багатьох галузях економіки, що відкрило нові можливості для працевлаштування жінок у сферах, які традиційно вважалися "чоловічими". За даними Національного інституту стратегічних досліджень, "у процесі пошуку роботи попит на професії, де традиційно переважають жінки/чоловіки, майже не змінився", проте "зараз прискорюється залучення жінок до сфер, що були виключно чоловічими, але це вимушені можливості" [34]. Це підтверджує тезу про те, що війна стає каталізатором змін у гендерному розподілі праці.
- Економічна вразливість жіночих домогосподарств. Війна призвела до значного зростання кількості домогосподарств, очолюваних жінками, через загибель, полон або мобілізацію чоловіків. Ці домогосподарства часто стикаються з підвищеними економічними ризиками та вразливістю. Як зазначається у дослідженні Національного інституту стратегічних досліджень, "очікується, що бідність та залежність від соціальних виплат,

особливо серед зростаючого числа домогосподарств, очолюваних жінками, збільшуватимуться" [34]. Ця економічна вразливість спонукає жінок шукати нові джерела доходу та освоювати нові професійні ролі.

- Зміни у структурі зайнятості. Війна призвела до значних змін у структурі зайнятості: деякі галузі економіки зазнали занепаду, інші — навпаки, розвиваються прискореними темпами. Ці структурні зміни впливають на можливості працевлаштування жінок та їхні професійні траєкторії. Зокрема, зросла потреба у фахівцях з психологічної допомоги, соціальної роботи, медичного догляду — сфер, де традиційно високою є частка жіночої зайнятості. Водночас, як зазначає Олена Кондратюк, заступниця Голови Верховної Ради, "жінки взяли на себе управління фінансами, бізнесами — і навіть дронами. Почали працювати у традиційно чоловічих професіях" [31].

- Розвиток жіночого підприємництва. В умовах війни спостерігається активізація жіночого підприємництва як відповідь на економічні виклики. Жінки створюють нові бізнеси, часто соціально орієнтовані, спрямовані на задоволення потреб, що виникли внаслідок війни. Як зазначається у дослідженні впливу війни на жіночі спільноти, громадські організації проводять "бізнес-курси, де жінки складають бізнес-плани, які можна подати на гранти", а також "діє проєктна лабораторія, де навчають реалізовувати соціальні проєкти" [35].

Серед соціально-політичних чинників трансформації ролей жінок під час російсько-української війни варто зазначити:

1) Зміни у законодавстві та інституційній політиці. Законодавчі зміни, зокрема, розширення переліку військових спеціальностей, доступних для жінок, збільшення вікового цензу для укладання контракту на військову службу для жінок (з 40 до 60 років) та інші нормативно-правові акти створили інституційне підґрунтя для трансформації соціальних ролей жінок. Як зазначається у дослідженні, "жінкам надали можливість здобувати військову освіту всіх рівнів" [7]. Ці інституційні зміни відображають і водночас стимулюють ширші соціальні трансформації.

2) Зростання політичної суб'єктності жінок. Війна стала каталізатором зростання політичної активності та суб'єктності жінок, їхньої участі у прийнятті рішень на різних рівнях. За даними дослідження Центру прав людини ZMINA та Фонду "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва, "громадська активність жінок зростає навіть у розпал повномасштабної війни", а "понад половину опитаних вважають, що через мобілізацію чоловіків на війну для жінок-активісток з'явилося більше можливостей участі в суспільних процесах" [38].

3) Зміни у суспільному сприйнятті гендерних ролей. Війна сприяла переосмисленню традиційних уявлень про "чоловічі" та "жіночі" ролі у суспільстві. Ці зміни у суспільній свідомості створюють сприятливе середовище для подальшої трансформації гендерних ролей.

4) Розвиток жіночого руху та громадських організацій. Війна стимулювала розвиток жіночого руху та громадських організацій, спрямованих на підтримку жінок у різних сферах. Згідно з дослідженням центру практичної освіти «Накипіло», "важливу роль відіграють жіночі спільноти, які адаптували

діяльність під час війни. Особливо помітними стали зміни у громадських організаціях і феміністичних медіа, які оперативно переорієнтували роботу відповідно до нових викликів"[35]. Ці організації не лише надають практичну допомогу жінкам, але й сприяють зміні суспільного дискурсу щодо гендерних ролей.

□ Вплив міжнародного контексту та підтримки. Російсько-українська війна відбувається в умовах значної міжнародної уваги та підтримки, зокрема, з боку країн, де питання гендерної рівності є пріоритетними. Це створює додатковий стимул для впровадження політик і практик, спрямованих на розширення можливостей для жінок.

Взаємодія економічних та соціально-політичних чинників створює складну динаміку трансформації соціальних ролей жінок під час російськоукраїнської війни. Ця динаміка характеризується як позитивними тенденціями (розширення можливостей для професійної самореалізації, зростання політичної суб'єктності, переосмислення традиційних гендерних стереотипів), так і негативними (підвищена економічна вразливість, подвійне навантаження, психологічні травми).

Особливої уваги заслуговує питання інтерсекційності — перетину різних вимірів ідентичності та досвіду жінок в умовах війни. Жінки з різними соціально-демографічними характеристиками (вік, освіта, місце проживання, материнський статус, інвалідність тощо) по-різному переживають трансформацію соціальних ролей та стикаються з різними викликами. Наприклад, внутрішньо переміщені жінки з дітьми часто опиняються у ситуації множинної вразливості, коли економічні проблеми накладаються на психологічні травми та необхідність адаптації до нового середовища.

Важливим аспектом є також регіональні відмінності у трансформації соціальних ролей жінок. Жінки, які проживають у прифронтових регіонах, на

тимчасово окупованих територіях або у регіонах, що зазнали значних руйнувань, стикаються з особливими викликами та обмеженнями у реалізації своїх соціальних ролей.

Таким чином, економічні та соціально-політичні чинники трансформації ролей жінок під час російсько-української війни створюють складну і багатовимірну картину, яка потребує комплексного аналізу та врахування у процесі розробки та реалізації державної політики у сфері гендерної рівності та соціального захисту.

Як слушно зазначає Оксана Кісь, "дві світові війни відкривали такі можливості для жінок – можливості професійної самореалізації, політичної участі, розширення спектру прийнятних соціальних ролей і моделей жіночності. В цьому контексті ми можемо так само подивитись і на збройний конфлікт в Україні" [32]. Російсько-українська війна, попри всі її руйнівні наслідки, створила умови для переоцінки традиційних гендерних ролей та відносин, і ці зміни можуть стати важливим елементом трансформації українського суспільства у постконфліктний період.

Висновки до розділу 2

Російсько-українська війна, особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, стала потужним каталізатором змін у соціальних ролях українських жінок. Ці зміни відбуваються на різних рівнях — від індивідуальних біографій до суспільних інститутів та культурних моделей.

Традиційні соціальні ролі українських жінок, які історично формувалися в контексті патріархальної системи і передбачали переважно репродуктивну функцію, зазнають суттєвої трансформації. Ця трансформація відбувається у напрямку розширення спектру доступних соціальних ролей, зокрема, у військовій, політичній, економічній сферах.

Одним із найяскравіших проявів трансформації соціальних ролей жінок є зростання їхньої участі у військовій сфері. Кількість жіноквійськовослужбовиць у Збройних силах України значно зросла протягом останніх років і продовжує збільшуватися, а спектр військових спеціальностей, доступних для жінок, суттєво розширився.

Трансформація традиційних гендерних ролей в умовах війни характеризується переходом від образу жінки-берегині до жінки-захисниці, переосмисленням жіночої сили та стійкості, розширенням професійних можливостей та переоцінкою жіночого внеску в обороноздатність країни.

Економічні та соціально-політичні чинники відіграють ключову роль у трансформації соціальних ролей жінок під час війни. Серед економічних чинників особливе значення мають структурні зміни на ринку праці, економічна вразливість жіночих домогосподарств, зміни у структурі зайнятості та розвиток жіночого підприємництва. Соціально-політичні чинники включають зміни у законодавстві та інституційній політиці, зростання політичної суб'єктності жінок, зміни у суспільному сприйнятті гендерних ролей, розвиток жіночого руху та вплив міжнародного контексту.

Таким чином, трансформація соціальних ролей жінки в умовах війни в Україні є складним і багатовимірним процесом, який характеризується як позитивними тенденціями (розширення можливостей для професійної самореалізації, зростання політичної суб'єктності, переосмислення традиційних гендерних стереотипів), так і певними викликами (економічна вразливість, подвійне навантаження, психологічні травми, інституційні бар'єри). Вивчення цього процесу дозволяє не лише краще зрозуміти поточні зміни у гендерних відносинах в українському суспільстві, але й окреслити можливі напрямки їхнього розвитку у постконфліктний період.

3 ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСНОВНИХ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТІКТОК ТА INSTAGRAM

3.1 Методологічні засади дослідження

Дослідження репрезентації соціальних ролей українських жінок у соціальних мережах TikTok та Instagram ґрунтується на якісному контентаналізі з елементами критичного дискурс-аналізу. Представлений методологічний підхід дозволяє виявити основні тенденції репрезентції жіночих ролей в контексті трансформаційних змін в українському суспільстві під час активної фази війни.

Основні методи дослідження:

1. Якісний контент-аналіз – систематичне дослідження змісту публікацій українських жінок у соціальних мережах TikTok та Instagram з метою виявлення основних наративних стратегій, тематичних категорій та патернів репрезентації соціальних ролей.
2. Візуальний аналіз – дослідження візуальних кодів та естетичних стратегій, що використовуються для репрезентації соціальних ролей, з особливою увагою до символічних, емоційних та ідентичнісних аспектів візуальних репрезентацій.
3. Порівняльний аналіз – зіставлення особливостей репрезентації різних соціальних ролей на платформах TikTok та Instagram з метою виявлення впливу технологічних та соціальних характеристик платформ на формування режимів видимості жіночого досвіду війни.

Вибірка дослідження складалася із акаунтів українських жінок у соціальних мережах TikTok та Instagram, які активно репрезентують свій

досвід виконання однієї з п'яти ключових соціальних ролей у період повномасштабної війни:

- жінки-військовослужбовиці;
- матері;
- волонтерки;
- жінки в контексті професійної самореалізації;
- переселенки та біженки.

Формування вибірки відбувалося за цільовим принципом із застосуванням методу "снігової кулі" та пошуку за тематичними хештегами.

Критеріями включення акаунтів до вибірки були:

- самоідентифікація авторки як української жінки;
- активність акаунту в період з 24 лютого 2022 року по 31 березня 2024 року;
- регулярні публікації, пов'язані з досвідом виконання відповідної соціальної ролі в умовах війни;
- різноманітність форматів контенту (текст, фото, відео).

Аналізувались публікації за період з 24 лютого 2022 року (початок повномасштабного вторгнення) по 31 березня 2024 року (26 місяців).

3.2 Репрезентація жінок-військовослужбовиць у соціальних мережах

З початком повномасштабного вторгнення найпомітнішою зміною в репрезентації соціальних ролей жінок, стало присутність жінок-військовослужбовиць в українських медіа. У соціальній свідомості військова справа була відведена чоловікам і структурні зміни були до цього часу мало помітні, лише з початком активної фази війни соціум почав віддавати належне жінкам, які пов'язали своє життя з цією професією. Позитивний вплив показали соціальні мережі, такі як Instagram та TikTok, де жінки мають змогу на велику аудиторію транслювати свою причетність до військових справ, тим самим змінюючи соціальну стигму та створюючи новий репрезентативний образ. За даними Міністерства оборони України, станом на початок 2024 року кількість жінок у ЗСУ становить близько 70-ти тисяч, з яких понад 4 тисячі – військовослужбовиці [28]. Цей значний кількісний зріст знайшов своє відображення і в соціальних мережах і став важливим джерелом інформації про жіночий досвід війни та платформою для переосмислення традиційних гендерних установок.

3.1.1. Основні типи контенту жінок-військовослужбовиць

Під час збору контенту для проведення аналізу було виявлено наступне ранжування:

1. Професійний контент (представлений у 73% контенту) – найчастіше зустрічався саме цей тип контенту, основними маркерами якого була репрезентація професійних аспектів військової служби: тренування, навчання, виконання службових обов'язків, освоєння нових навичок та обладнання.

2. Повсякденність на службі (68% акаунтів) – відображення побутових аспектів військового життя: облаштування побуту на позиціях, харчування, відпочинок, спілкування з побратимами.

3. Мотиваційний контент (57% акаунтів) – дописи та відео, спрямовані на підвищення морального духу, мотивацію цивільних, демонстрацію незламності.

4. Гендерно-рефлексивний контент (39% акаунтів) – осмислення своєї ролі як жінки у традиційно "чоловічій" сфері, обговорення гендерних стереотипів та упереджень, артикуляція специфічно жіночих аспектів військової служби. Важливою складовою цього типу контенту є обговорення необхідності перегляду ролі жінок у війську та адаптація військового спорядження під фізіологічні особливості жіночого тіла. Після підняття в соціальних мережах важливості перегляду цих питань у 2024-му році було вперше видано жіночу форму ЗСУ, яка виготовлена з врахуванням жіночих антропометричних параметрів [37].

Під час проведення аналізу було виявлено особливості створення образу жінок на війні. Більшість проаналізованих акаунтів жінок-військових демонструють підкреслення своєї компетентності та акцент на професійних навичках. Аналіз відео в TikTok за пошуковим запитом «бойова медик» показав переважну більшість відео, які показують воєнні реалії жінок-медиків на передовій, а також їхні рефлексії стосовно отриманого на війні досвіду.

Показовим є приклад відвідування жінками медійних проєктів, які присвячені висвітленню особливостей отриманого досвіду і які транслюються в соціальних мережах. Одним із таких прикладів є ініціатива від українського національного інформаційного агентства «Укрінформ» - «За спиною» [2]. У межах цього проєкту в соціальній мережі TikTok було опубліковано низка відео головними героїнями яких зокрема стали і жінки – бойова медицина 47ї

штурмової ОМБр «Магура» Олена Риж і лейтенантка медичної служби Поліна на позивний «Sarah». У цих відео жінки розповіли про професійні особливості служби та виклики, з якими довелося стикнутися під час активної фази війни.

Серед переглянутих акаунтів зустрічається контент про особистісну зміну під впливом військового досвіду, часто як історія зростання, подолання страхів, відкриття нових аспектів власної особистості. Цей наратив особливо яскраво представлений в "тендових" дописах, до прикладу нещодавнього тренду в соціальних мережах, в якому люди знімали до та після – ці очі ще не бачили війни/а ці вже бачили.

У соціальній мережі Instagram більш поширеним є ведення блогу, де у форматі розповідей, постійної присутності в стрічці підписників, жінки можуть формувати більш стійкий зв'язок з користувачами, отримувати їхню довіру і показувати свій досвід на війні, тим самим закріплювати нову соціальну роль. Прикладом ведення блогу такого спрямування є профіль Аліни Михайлової (@alishamisha 161 тис. читачів), де жінка позиціонує себе як бойову медицину, частину ЗСУ, розповідає про свій досвід та займає чітку громадянську позицію.

Дослідниця гендерних аспектів війни Тамара Марценюк відзначає, що різноманітність наративних стратегій репрезентації жіночого образу військової відображає пошук військовослужбовицями способів артикуляції свого досвіду в умовах відсутності усталених культурних моделей жіночої військової ідентичності в українському контексті. За її спостереженням, ці наративи не лише описують, але й активно конструюють нові моделі фемінності, що включають в себе традиційно "нежіночі" якості та досвіди [1].

Порівняльний аналіз візуальних стратегій на різних платформах виявляє специфічні відмінності. У TikTok переважають динамічні візуальні наративи – відео з елементами трансформації (перехід з цивільного одягу у військову

форму), челенджі ("скільки спорядження на мені"), демонстрація різних аспектів військового життя в русі. В Instagram більше представлені статичні візуальні наративи – портрети, композиційно продумані фотографії та поширення інформації через «stories».

3.2. Материнство в умовах війни: особливості репрезентації в

соціальних мережах

Навіть «традиційні» соціальні образи в умовах війни зазнають трансформацій. Зміни не оминули і образ материнства, модифікувавши його під нові реалії. Трансформація знайшла відображення в репрезентації цієї ролі в соціальних мережах. Аналіз контенту, пов'язаного з материнством в умовах війни, дозволяє виявити специфічні аспекти цієї зміни і способи її осмислення в цифровому просторі.

Контент-аналіз акаунтів українських матерів у TikTok та Instagram виявляє такі основні тематичні категорії:

1. Безпека дітей в умовах війни (представлена у 76% акаунтів) – контент про організацію укриття, поведінку під час повітряних тривог, евакуацію з дітьми, створення безпечного простору в небезпечних умовах.
2. Психологічна підтримка дітей (68% акаунтів) – дописи та відео про те, як говорити з дітьми про війну, як допомогти їм впоратися з тривогою, страхом, травматичним досвідом.
3. Виховання та освіта в умовах війни (62% акаунтів) – організація дистанційного навчання, альтернативні освітні практики, збереження рутини та структури дня.

4. Материнство як форма опору (58% акаунтів) – осмислення виховання дітей як внеску в майбутнє країни, збереження культурної ідентичності дітей в умовах війни або еміграції.

5. Материнство та професійна реалізація (51% акаунтів) – поєднання догляду за дітьми з роботою, волонтерством, громадською активністю в умовах війни.

6. Материнство та особиста стійкість (69% акаунтів) – рефлексія про необхідність піклуватися про власне психологічне здоров'я, щоб бути опорою для дітей, стратегії самопідтримки.

7. Материнство у військовій сфері (17% акаунтів) – специфічний досвід жінок, які поєднують службу в ЗСУ з материнськими обов'язками.

Гортаючи стрічки соціальних мереж з хештегами #материнствопідчасвійни #дітинавійні поширеними є відео вагітних жінок, матерів, які попри війну продовжують створювати своїм дітям щасливе та «безпечне» дитинство. На просторах досліджуваних соціальних мереж також зустрічаються відео матерів, котрі вивозять дітей з окупації та потерпають від обстрілів. Такі відео показують стійкість, незламність та гнучкість матерів, тим самим оновлюючи закоренілий образ материнства, зображають це як силу, яка заслуговує на повагу.

Аналіз наративних стратегій, що використовуються українськими матерями в соціальних мережах, виявляє кілька основних підходів. Перший — наратив «супермами», який зображує матерів як сильних і винахідливих героїнь, здатних подолати будь-які труднощі заради своїх дітей, наприклад, організовуючи навчання вдома під час відключень електрики. Другий — наратив вразливості та відвертості, що акцентує на страхах і безпорадності матерів, намагаючись показати реалії материнства без романтизації, визнаючи

складні емоції. Третій наратив, «нормалізації ненормального», описує адаптацію до нових реалій, використовуючи чорний гумор, ілюструючи, як діти швидше реагують на сигнали небезпеки та знають про різні види ракет. Четвертий — історія активного громадянства, що переосмислює материнство через призму громадянської участі, формуючи у дітей національну ідентичність та цінності, зокрема, через мову та культуру. Усі ці наративи відображають різні аспекти материнства в умовах війни та соціальних змін.

Під час дослідження контенту вдалося виокремити специфічні візуальні коди притаманні матеріалам про материнство в умовах повномасштабного вторгнення: поєднання в одному кадрі елементів "нормального" дитинства та війни: діти граються на тлі зруйнованого будинку, малюють у бомбосховищі, святкують день народження при світлі свічок під час відключення електроенергії; обійми, що закривають дитину від зовнішнього світу, мати як фізичний бар'єр між дитиною та потенційною небезпекою, облаштування безпечних просторів для дітей; візуальна фіксація звичайних, буденних моментів як символу нормальності та стабільності: спільні сніданки, читання книжок, ігри, прогулянки..

Порівняльний аналіз на різних платформах виявляє специфічні відмінності. У TikTok переважають динамічні візуальні наративи — відео повсякденних рутин, реакцій на тривоги, моментів взаємодії з дітьми, часто зняті в режимі реального часу, з мінімальною постобробкою. В Instagram більше представлені продумані візуальні композиції — естетично опрацьовані фотографії, що символічно репрезентують досвід материнства під час війни.

Візуальна репрезентація материнства в соціальних мережах стає важливим інструментом переосмислення цієї соціальної ролі, розширюючи її межі за рамки традиційної сім'ї та приватної сфери, включаючи в неї аспекти

громадянської відповідальності, психологічної стійкості, адаптивності до екстремальних умов.

Аналіз контенту про материнство в соціальних мережах відкриває цікаві напрямки, які демонструють, як війна вплинула на материнські практики. Один з таких напрямів — це мілітаризація повсякденності. Матері почали інтегрувати елементи, пов'язані з безпекою та виживанням, у своє повсякденне життя. Це проявляється у нових ритуалах, таких як збирання "тривожної валізки" або тренування евакуації до укриття. Також з'явилися нові правила поведінки під час тривоги і нові способи спілкування з дітьми, коли йдеться про пояснення війни та важливість безпеки.

Ще один важливий аспект — це цифровізація материнства. Використання цифрових технологій стало невід'ємною частиною життя, адже вони допомагають забезпечити освіту, розвиток і психологічний комфорт дітей. Також варто згадати про переосмислення емоційної роботи. Матері почали змінювати акценти в емоційній складовій материнства — від створення "щасливого дитинства" до забезпечення психологічної стійкості та адаптивності дітей.

Також існує пошук балансу між захистом дітей від травматичного досвіду та підготовкою їх до реальності війни. У 67% акаунтів матері рефлексують над тим, наскільки відверто говорити з дітьми про війну, як поєднувати правдивість із турботою про їх психологічне благополуччя та як створити "бульбашку нормальності", не відриваючи дітей від реальності. Ці всі аспекти показують, як материнство адаптується до нових викликів і змінюється в умовах війни.

Дослідниця гендерних студій Тетяна Цимбал аргументує, що ці зміни не просто є реакцією на екстремальні умови, але й потенційно можуть вплинути на довгострокове переосмислення материнства в українському суспільстві. За

її спостереженням, війна прискорює процеси, що вже були наявні в трансформації гендерних ролей, – деприватизацію материнства, вихід материнських практик у публічний простір, розширення меж материнської ідентичності за рамки традиційної моделі "берегині домашнього вогнища" [4].

3.3. Волонтерство та громадська активність: жіночі практики в соціальних мережах

В умовах активної фази війни українці переосмислили своє ставлення до волонтерства і зробити його однією з ключових засад майбутньої перемоги. Мобілізаційні заходи сприяли зменшенню кількості цивільних чоловіків, які могли б бути залучені до волонтерських ініціатив, саме тому більш помітним стала соціальна роль жінок-волонтерок. Саме волонтерство та громадська активність стали однією з ключових сфер самореалізації українських жінок під час війни, що знайшло відображення в їхній репрезентації в соціальних мережах. Аналіз цієї репрезентації дозволяє зрозуміти, як трансформувалася роль громадянської участі жінок та яким чином соціальні мережі стали не лише простором для відображення цієї ролі, але й інструментом її реалізації.

Контент-аналіз акаунтів українських жінок-волонтерок у TikTok та Instagram виявляє такі основні напрями діяльності та особливості їх репрезентації:

1. Підтримка військових (представлена у 89% акаунтів) – збір коштів на спорядження, автомобілі, дрони; виготовлення засобів маскування, одягу, окопних свічок; організація постачання на фронт. Репрезентація цього напрямку характеризується високим рівнем деталізації (детальні звіти про використання коштів, фотографії придбаного обладнання) та емоційним компонентом (історії конкретних військових, яким допомогла волонтерська ініціатива). Збори коштів на підтримку армії завжди можна побачити в соціальних

мережах відомих блогерів: Дарії Квіткової, Тані Парфілієвої, Катерини Мотріч та багатьох інших.

2. Гуманітарна допомога цивільним (63% акаунтів) – підтримка вразливих категорій населення, допомога внутрішньо переміщеним особам, організація гуманітарних хабів, доставка допомоги на деокуповані території. У репрезентації цього напрямку переважають наративи про конкретні людські історії, візуальний контент, що показує процес надання допомоги, а також інформаційні дописи про наявні ресурси та можливості отримання підтримки. Такий контент був особливо поширеним на початку повномасштабного вторгнення, коли вся країна стикнулася з проблемами внутрішньо переміщених осіб.

3. Медична підтримка (41% акаунтів) – збір коштів на медичне обладнання, ліки, реабілітацію; організація донорства крові; підтримка поранених та їхніх родин. Характерною особливістю репрезентації є висока інформативність (детальні пояснення медичних потреб, освітній контент про першу допомогу) та сильний емоційний компонент (історії одужання, подяки від врятованих). Особливо помітним є контент блогерки Інни Белен (@innka_belen), яка їздить по Україні і агітує людей приходити в центри збори крові на донацію.

4. Інформаційне волонтерство (46% акаунтів) – протидія дезінформації, переклади новин для міжнародної аудиторії, документування воєнних злочинів, створення освітнього контенту про Україну. Ключовими аспектами репрезентації є акцент на фактах, джерелах інформації, методиках перевірки, а також апеляція до міжнародної аудиторії. Найчастіше такий контент створюється і поширюється після трагічних подій, а саме масованих обстрілів чи викриттів звірств росіян на теренах України. Цьому контенту

притаманна масовійсть та використання вірусних меседжів, до таких зокрема відноситься використання хештегу # Russia is a terrorist state.

5. Культурні та освітні ініціативи (34% акаунтів) – організація освітніх проєктів для дітей, культурних заходів, збереження та популяризація української культури. Репрезентація характеризується позитивною тональністю, візуально привабливим контентом, акцентом на збереженні нормальності та формуванні позитивних спогадів у кризовий період. Також характерними рисами виступає освітній характер контенту, його спрямованість та підтримку української культури та стимулювання розвитку попри війну. Прикладом популяризації волонтерства в культурній сфері є журналістка та блогерка Емма Антонюк, яка започаткувала ініціативу «Різниця є» [3]. У рамках цієї ініціативи відбувається укомплектування бібліотек постраждалих від російської експансії. Цей проєкт активно транслюється через досліджувані нами соціальні мережі.

6. Тваринозахисне волонтерство (29% акаунтів) – порятунок та допомога тваринам з постраждалих регіонів, пошук прихистку для тварин переселенців. У репрезентації переважають емоційні історії порятунку, трансформаційні наративи ("до/після"), заклики до усвідомленого ставлення до тварин у кризових умовах.

Аналіз наративів, які використовують жінки-волонтерки в соцмережах, показує кілька ключових підходів. По-перше, є наратив трансформації, який зустрічається у 72% акаунтів. Це історії про те, як волонтерство змінює життя, цінності та пріоритети авторок. Часто такі історії описують шлях від звичайного життя до усвідомлення власної сили та здатності впливати на ситуацію.

Поширеним є наратив конкретних справ, що фокусується на практичних аспектах волонтерства. 65% акаунтів використовують цю стратегію, детально описуючи реалізовані проєкти, досягнення та вирішені проблеми. Це допомагає продемонструвати ефективність волонтерської діяльності та викликати довіру.

Емоційний наратив, який присутній у 59% акаунтів, акцентує увагу на емоціях, пов'язаних із волонтерством. Тут розповідають особисті історії людей, яким надається допомога, показують моменти радості, вдячності та зворушення. У TikTok цей підхід часто втілюється у коротких відео, які демонструють передачу допомоги та реакції отримувачів.

Освітній наратив, що використовується в 52% акаунтів, фокусується на поширенні знань про соціальні проблеми та способи їх вирішення. Це допомагає підвищити обізнаність та розширити мережу підтримки.

Наратив спільності, який присутній у 63% акаунтів, підкреслює колективний характер волонтерства та важливість кожного внеску. Ця стратегія спрямована на залучення нових учасників і створення мережі взаємодопомоги. Тут часто використовують інклюзивну мову, наприклад, "разом ми зможемо" або "кожен внесок важливий", а також регулярно дякують усім, хто долучився.

Ці наративи не лише описують волонтерську діяльність, але й формують нові моделі громадянської участі, легітимізуючи активність жінок у публічній сфері. Репрезентація волонтерства в соцмережах допомагає перевизначити жіночу турботу, переносячи її з приватної сфери в публічну, і трансформує традиційно "жіночі" якості, такі як емпатія та уважність до потреб інших, у важливий ресурс для суспільних змін.

Порівняльний аналіз візуальних стратегій на різних платформах виявляє певні відмінності. У TikTok переважають динамічні візуальні наративи – відео процесу надання допомоги, емоційні моменти передачі допомоги,

трансформаційні порівняння допомоги. В Instagram більше представлені інформативні візуальні матеріали – фотографії придбаного обладнання з детальними описами, інфографіка про використання коштів, візуально структуровані звіти.

Репрезентація жіночого волонтерства в соціальних мережах не лише документує цю діяльність, але й формує нову роль громадянської участі, де жінки представлені як активні агенти соціальних змін, а не пасивні жертви війни.

3.4. Професійна самореалізація жінок під час війни

Масштабні соціальні потрясіння, спричинені російською агресією проти України, призвели до фундаментальних зрушень у професійній сфері життя українських жінок. Ці трансформації знайшли відображення у соціальних мережах, де репрезентовано різноманітні аспекти адаптації, переосмислення та реконструкції професійних ідентичностей. Аналіз цих репрезентацій відкриває перспективу розуміння глибинних процесів зміни професійних ролей та їхнього переосмислення у контексті національної кризи, водночас висвітлюючи механізми, через які цифрові платформи слугують середовищем легітимізації нових соціальних ролей жінок як професіоналок.

Поширеною тенденцією, яка простежувалася у більшості досліджуваних акаунтів (76%), виявилася репрезентація процесів адаптації професійної діяльності до умов війни. Жінки демонструють суттєві зміни трудових практик, робочого середовища та професійних завдань. Особливий акцент зроблено на вимушених трансформаціях: праця в умовах обмеженого доступу до критичних ресурсів (електропостачання, інтернет-зв'язок, професійні матеріали), зміна формату роботи – перехід із офісної до віддаленої роботи та гнучких графіків, а також переорієнтація професійної активності відповідно до актуальних потреб воєнного часу.

Значний прошарок трансформації професійної діяльності, який транслюється через соціальні мережі, є опанування нових професійних сфер. Близько 58% досліджуваних акаунтів містять контент про перекваліфікацію, розширення компетенцій або кардинальну зміну сфери діяльності внаслідок військових дій. Аналіз виявив чіткі вектори цієї переорієнтації, серед яких домінують: цифрові професії (програмування, дизайн, цифровий маркетинг), медицина та психологічна допомога, логістика й координаційна діяльність, освітні послуги з акцентом на онлайн-форматах, а також кризові комунікації. Частими є приклади реклам «опанування онлайн-професій», які зображують необхідність бути не прив'язаним до фізичного місця роботи в умовах мінливостей воєнного часу. Ця тенденція відображає характерні для свого часу трансформації ринку праці з посиленням запитом на певні професійні компетенції.

Процес переосмислення професійної ідентичності репрезентовано у майже 64% досліджуваних акаунтів. Показовими у цьому контексті є рефлексії щодо переоцінки соціальної значущості та впливу професійної діяльності в умовах національної кризи, а також пошук нових сенсів у професійній реалізації. Характерними для таких репрезентацій є наративи про відкриття непомітних раніше аспектів своєї професії у кризових умовах, фундаментальну переоцінку пріоритетів та цінностей у професійній сфері, а також інтеграцію професійних компетенцій із громадською активністю.

Значущим аспектом трансформації професійної ідентичності є вихід на міжнародний ринок праці, репрезентований у близько половини досліджуваних акаунтів. Цей вимір професійної трансформації часто постає як результат вимушеного переселення або як стратегія забезпечення стабільнішого доходу в умовах кризової економіки. У репрезентаціях цього досвіду акцентовано увагу на феномені віддаленої роботи на іноземні компанії, розширенні участі у міжнародних фрілансових платформах, а також на

процесах інтеграції до професійних спільнот країн перебування для жінок, які стали вимушеними переселенками.

Особливе місце у репрезентації професійної трансформації займають наративи про підприємництво та самозайнятість, представлені у 30% досліджуваних акаунтів. Ці репрезентації охоплюють досвід започаткування власного бізнесу (особливо онлайн-формату) та пошук нових ринкових ніш в умовах воєнної економіки. Ключовими напрямками контенту є репрезентація підприємництва як інструменту, який здатний забезпечити економічну незалежність в умовах загальної нестабільності.

Окремої уваги заслуговує репрезентований у 72% акаунтів досвід балансування між професійною діяльністю та іншими соціальними ролями в умовах війни, насамперед материнством, волонтерською активністю та доглядовою працею. Ці наративи розкривають специфічні стратегії поєднання різних сфер відповідальності, виклики надмірного навантаження та перевтоми, а також форми інституційної та міжособистісної підтримки з боку роботодавців і колег.

Аналіз наративних стратегій, застосовуваних українськими жінками для репрезентації своєї професійної діяльності у воєнний період, виявляє кілька найбільш поширених підходів. Серед яких є наратив резильєнтності, присутній у 68% акаунтів. Цей контент містить історії адаптації до складних умов в державі та на ринку праці, а також стійкості і продовженні професійної діяльності попри несприятливі обставини.

Значне місце у репрезентаціях професійної діяльності посідає освітній наратив, репрезентований у 64% акаунтів. Ця стратегія передбачає поширення професійних знань, практичних порад та інсайтів, релевантних для умов воєнного часу. Такий підхід позиціонує авторку як експертку, чиї професійні компетенції набувають особливої цінності у кризовий період. Цікавим в

контексті цього нарративу є блог Алли Малкін (@alla.malkin 190 тис. читачів в Instagram), де дівчина, часто в гумористичній формі, поширює освітній контент про психологію, здорове харчування та саморозвиток в умовах війни.

Наратив трансформації, виявлений у більш ніж 40% досліджуваних акаунтів, зосереджується на репрезентації змін професійного шляху, цінностей та пріоритетів під впливом війни. Структурно ця стратегія найчастіше представлена як історія переосмислення себе та своєї соціальної ролі у контексті національної кризи.

Особливо значущим у контексті війни постає наратив "відповідальної роботи", присутній у майже двох третинах акаунтів. Ця стратегія акцентує увагу на соціальній значущості професійної діяльності, її потенціалі у підтримці національного опору, відновленні інфраструктури та допомозі іншим. Професійна діяльність у таких наративах репрезентується як форма внеску у спільну справу захисту країни. Цей наратив особливо поширений серед представниць професій, які не мають безпосереднього зв'язку з обороною чи критичною інфраструктурою, зокрема освітянок, мисткинь, працівниць сфери послуг, для яких він стає способом осмислення соціальної вартості своєї роботи у воєнний час.

Наратив балансу, представлений у більш ніж половині акаунтів, центрується навколо рефлексій щодо гармонізації професійної діяльності з іншими аспектами життя в умовах війни. Ця стратегія часто включає відверті свідчення про виклики, перевантаження та пошуки нових форм життєвої рівноваги.

Візуальний аналіз контенту, пов'язаного з професійною діяльністю жінок під час війни, виявляє характерні візуальні коди та стратегії репрезентації. Домінантним візуальним образом, присутнім у 68% контенту, є так зване "робоче місце воєнного часу" – фотографії та відеоматеріали адаптованих

робочих просторів, таких як імпровізовані офіси у бомбосховищах, робочі місця при свічках під час відключення електропостачання, робочі куточки в евакуації. Ці візуальні репрезентації слугують потужними маркерами адаптивності та резильєнтності. Особливо поширеним такий контент був на початку повномасштабного вторгнення та за часів масових відключень світла.

Візуальні образи професійної спільноти – фотографії та відеоматеріали, що фіксують командну роботу, взаємодію з колегами, спільні професійні практики – присутні у 43% матеріалів. Ці візуальні репрезентації підкреслюють значущість професійних зв'язків та взаємопідтримки в складних умовах, акцентуючи колективний вимір резильєнтності.

Порівняльний аналіз контенту на різних цифрових платформах виявляє певні відмінності у репрезентації професійного досвіду. Контент у TikTok характеризується домінуванням динамічних візуальних наративів, таких як "день під час війни", процеси адаптації до нових умов, моменти подолання професійних викликів. Цей формат відповідає загальній стилістиці платформи, орієнтованій на короткі, динамічні відеоматеріали.

Натомість в Instagram переважають естетично опрацьовані візуальні композиції з вищим ступенем художньої стилізації, що символічно передають трансформацію професійної ідентичності. Ця відмінність відображає загальну естетичну спрямованість платформи та її орієнтацію на візуально привабливий контент.

3.5. Репрезентація досвіду жінок-переселенок та біженок у соціальних мережах

Під час активної фази війни поширення набула вимушена міграція та переселення жінок. Цей складний і травматичний досвід знайшов своє відображення в соціальних мережах і саме аналіз репрезентації такого

жіночого досвіду дозволяє зрозуміти, як трансформується ідентичність жінок у контексті переміщення, та яким чином цифрові наративи допомагають осмислити цю зміну.

Контент-аналіз акаунтів українських жінок, які репрезентують досвід внутрішнього переселення або втечі за кордон у TikTok та Instagram, виявляє такі основні аспекти:

1. Травма полишення дому (представлена у 83% матеріалів) – емоційний досвід прощання з домом, рішення про евакуацію, шок від раптової зміни життя, втрата відчуття безпеки та стабільності. Цей аспект найчастіше репрезентується через: емоційні розповіді про останні моменти вдома; фотографії та відео залишеного будинку/квартири; рефлексії про відчуття бездомності та тимчасовості.

2. Процес фізичного переміщення (76% акаунтів) – документування дороги, кордонів, транспорту, тимчасових прихистків, черг, пунктів прийому біженців. Характерними є наративи про: складнощі евакуації з дітьми, літніми родичами, домашніми тваринами; солідарність та взаємодопомогу під час переїзду; зіткнення з бюрократичними процедурами та гуманітарними системами.

3. Адаптація до нового місця (81% акаунтів) – пошук житла, роботи, освіти для дітей, налагодження побуту, вивчення мови, формування нових соціальних зв'язків.

4. Емоційна адаптація (74% акаунтів) – процес опрацювання травми, подолання почуття провини, тривоги, туги за домом, формування нових емоційних опор. Ключовими темами є: пошук балансу між вдячністю за безпеку та сумом за втраченим; подолання "синдрому вцілілого" щодо тих, хто залишився.

5. Підтримка зв'язку з Україною (87% акаунтів) – способи збереження контакту з рідними та друзями, підтримка української ідентичності, слідування за новинами, волонтерська допомога з-за кордону.

6. Переосмислення ідентичності (68% акаунтів) – рефлексія щодо змін у самосприйнятті, відчутті приналежності, світогляді внаслідок досвіду переселення. Ключовими темами є: трансформація розуміння "дому" та "приналежності"; зміна відчуття часу (тимчасовість і новий початок); переосмислення себе в новому соціокультурному контексті.

Аналіз цифрового контенту українських жінок демонструє розмаїття наративних підходів до осмислення досвіду переселення. Найбільш поширеним виявляється структурування цього досвіду за моделлю "подорожі героя", що дозволяє трансформувати травматичний досвід у наратив особистісного зростання через послідовність випробувань, криз та їх подолання.

Значне місце в репрезентаціях посідає наратив "двох світів", який відображає дуальність існування переселенок між фізичним та емоційним просторами, між минулим і теперішнім. Ця стратегія виражає складність психоемоційного стану, зумовленого одночасною присутністю у двох реальностях – фізичній (нове місце перебування) та емоційній (зв'язок із залишеним домом).

Документальний підхід до репрезентації досвіду переселення вирізняється детальною фіксацією процесів адаптації. Характерною особливістю цього наративу є просвітницька спрямованість – прагнення відобразити нефільтровану реальність досвіду вимушеного переселення.

Особливої уваги заслуговує наратив "тимчасовості", який підкреслює перехідний характер перебування за межами домівки. Цей наратив

характеризується регулярними згадками про майбутнє повернення, уникненням довгострокових планів у новому місці та символічним підкресленням тимчасовості помешкання (мінімалізм в облаштуванні житла, відсутність декору). Ця стратегія слугує психологічним механізмом збереження зв'язку з домом та пом'якшення емоційного дискомфорту від перебування в чужому просторі.

Доповнює спектр фокусування на "новому початку" з наголосом на можливостях, що відкриваються в новому середовищі. Цей наратив відображає адаптивний психологічний механізм, спрямований на конструювання позитивної перспективи в складних обставинах.

Візуальний аналіз контенту виявляє специфічні візуальні коди та стратегії, що доповнюють текстуальні наративи. Домінантною на початку повномасштабного вторгнення є "дорожня візуальність" – фотографії та відео, що фіксують сам процес переміщення: транспортні засоби, валізи, черги на кордонах, тимчасові прихистки. Ця візуальна мова ефективно передає фізичний вимір переселення та часто має документально-свідчий характер.

Потужним візуальним прийомом постає контрастне зіставлення "до/після", "там/тут" через візуальні пари, що поєднують зображення домівки до війни з новим тимчасовим житлом, знайомі пейзажі з новими ландшафтами. Такі композиції візуалізують концепт розриву та невідповідності між минулим і теперішнім.

Характерним також є фокусування на особистих речах, що набувають символічного значення в контексті переселення – документи, фотографії близьких, дитячі іграшки, що вдалося взяти з собою. Ці предмети візуально репрезентують матеріальний вимір втрати та слугують символічними якорями ідентичності.

Процеси адаптації відображаються через візуальні наративи облаштування на новому місці – пошук житла, створення нового простору, освоєння нового міста, вивчення мови, формування нових соціальних зв'язків. Ці візуальні сюжети передають поступовий процес інтеграції та відновлення відчуття нормальності.

Під час аналізу контенту в обраних соціальних мережах можна дійти висновку, що жінки в умовах війни постійно вимушені стикатися з рядом труднощів та нових викликів, але попри це вони зберігають адаптивність і силу, яка допомагає рухатися далі. Війна стала рушійним фактором для переосмислення традиційних соціальних ролей і дозволила жінкам заявити про свої професійні та загальнолюдські якості та всю Україну, тим самим змінивши ландшафт розподілу ролей та наблизивши нас до норм гендерної рівності.

Висновки до 3 розділу

Проведене дослідження репрезентації соціальних ролей українських жінок у соціальних мережах TikTok та Instagram у період повномасштабної війни дозволяє зробити ряд важливих висновків щодо трансформації, характеру та особливостей відображення жіночого досвіду в цифровому просторі.

По-перше, контент-аналіз виявив значне розширення спектру соціальних ролей жінок, що репрезентуються в соціальних мережах. Якщо до повномасштабного вторгнення простежувалося домінування традиційних гендерних репрезентацій, то в досліджуваний період відбулася значна диверсифікація жіночих образів з особливим акцентом на ролях, що раніше маргіналізувалися або вважалися нетиповими для жінок. Особливо значущою стала поява та активне поширення контенту, пов'язаного з

жінкам військовослужбовицями, що свідчить про глибинні трансформації соціальних уявлень про гендерні ролі в українському суспільстві.

По-друге, аналіз виявив зміщення фокусу від зовнішньо-атрибутивних аспектів жіночності до функціонально-діяльнісних. У контенті досліджуваних соціальних мереж спостерігається тенденція до репрезентації жінок насамперед через призму їхньої діяльності, компетенцій та внеску в оборону та функціонування суспільства, а не через традиційні маркери фемінності. Це відображає фундаментальний зсув у соціальному сприйнятті жіночих ролей — від декоративно-естетичного до практично-функціонального виміру.

По-третє, виявлено процес мілітаризації традиційних жіночих ролей, коли навіть усталені соціальні ролі, такі як материнство, набувають нових конотацій у контексті війни. Досвід материнства репрезентується як форма опору та національної стійкості, а не лише як приватна сфера турботи, що відображає загальну тенденцію до переосмислення і розширення меж традиційних жіночих ролей у кризових умовах.

По-четверте, соціальні мережі стали не лише простором для репрезентації, але й інструментом активного конструювання нових соціальних ролей та ідентичностей. Дослідження демонструє, що через цифрові наративи українські жінки не просто відображають, але й активно формують і переосмислюють свої соціальні ролі, знаходять нові способи самореалізації та громадянської участі, що має потенціал довготривалого впливу на гендерні відносини в українському суспільстві.

Простежується значна диференціація наративних та візуальних стратегій на різних цифрових платформах. Якщо TikTok характеризується домінуванням динамічних візуальних наративів, миттєвою фіксацією досвіду та часто сирими, мінімально опрацьованими матеріалами, то Instagram демонструє більшу тенденцію до естетизації досвіду, ретельно продуманих

візуальних композицій та розгорнутих текстових рефлексій. Ці відмінності відображають не лише технологічну специфіку платформ, але й різні стратегії самопрезентації та конструювання ідентичності.

Загалом, проведений аналіз демонструє, що соціальні мережі TikTok та Instagram стали важливим середовищем для репрезентації, осмислення та трансформації соціальних ролей українських жінок в умовах повномасштабної війни. Цифрові наративи не лише відображають ці процеси, але й активно їх конструюють, слугуючи водночас засобом документування, терапевтичним механізмом та інструментом соціальних змін. Різноманіття жіночих досвідів, зафіксованих у цифровому просторі, створює багатовимірну картину трансформації гендерних ролей в українському суспільстві під впливом екзистенційного виклику війни і потенційно має довготривалий вплив на суспільні уявлення про роль жінок у публічній та приватній сферах.

Подальшого дослідження потребують питання довготривалого впливу цих цифрових репрезентацій на суспільні уявлення про гендерні ролі, інституційні зміни в забезпеченні гендерної рівності, а також потенціал соціальних мереж як інструменту документування та збереження жіночого досвіду війни для майбутніх поколінь. Особливої уваги заслуговує також порівняльний аналіз трансформації соціальних ролей жінок в Україні з аналогічними процесами в інших постконфліктних суспільствах для виявлення універсальних та унікальних аспектів цих змін.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження репрезентації соціальних ролей жінок у період війни в Україні на прикладі соціальних мереж Instagram і TikTok дозволяє сформулювати наступні висновки:

- 1) Російсько-українська війна, особливо після її ескалації

у лютому 2022 року, стала потужним каталізатором трансформації соціальних ролей українських жінок. Дослідження підтвердило гіпотезу про те, що в умовах екзистенційної загрози для суспільства відбувається прискорена трансформація традиційних гендерних ролей. Розширення спектру соціальних ролей, доступних для жінок, стало не лише відповіддю на кризову ситуацію, але й важливим фактором національної стійкості.

2) Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел та концепцій дозволив виявити, що соціальні ролі жінок під час збройних конфліктів виходять далеко за межі традиційної дихотомії "чоловіки воюють — жінки чекають". Серед ключових соціальних ролей, які виконують українські жінки в умовах війни, виокремлено: захисниці, медичні працівниці, волонтерки, громадські активістки, політичні та дипломатичні діячки, внутрішньо переміщені особи та біженки, берегині домашнього вогнища, професіоналки, документалістки та хронікерки війни. Переважна більшість жінок одночасно поєднують декілька соціальних ролей, що створює додаткове навантаження, але водночас розширює можливості для самореалізації.

3) Соціальні мережі виявилися не лише майданчиком для репрезентації, але й потужним інструментом формування і легітимізації нових соціальних ролей українських жінок. Технологічні особливості та алгоритмічна логіка платформ

TikTok та Instagram суттєво впливають на способи репрезентації соціальних ролей, створюючи специфічні режими видимості для різних аспектів жіночого досвіду війни. Якщо TikTok сприяє фрагментарній, емоційно насиченій, часто іронічній репрезентації через короткі відеоформати, то Instagram забезпечує більше

можливостей для наративної глибини, візуальної естетизації та формування сталих спільнот підтримки.

4) Емпіричне дослідження підтвердило, що найбільш значущою трансформацією стало зростання видимості та соціального визнання жінок у військовій сфері. Контент-аналіз виявив, що репрезентація жінок-військовослужбовиць у соціальних мережах вирізняється різноманіттям наративних стратегій, серед яких домінують професійний контент (73% досліджуваних акаунтів), відображення повсякденності на службі (68%), мотиваційний контент (57%) та гендерно-рефлексивний контент (39%). Особливістю цього типу репрезентації є акцент на професійних компетенціях та внеску в оборону країни, що сприяє деконструкції стереотипу про військову справу як виключно "чоловічу" сферу.

5) Трансформація традиційних соціальних ролей, зокрема материнства, виявилась не менш значущою, ніж поява нових ролей. Аналіз репрезентації материнства в умовах війни виявив тенденції до мілітаризації повсякденності, переосмислення виховних практик через призму громадянської відповідальності та формування нових моделей емоційної роботи. Материнство репрезентується не лише як приватна сфера турботи, але й як форма національного опору та внеску в майбутнє країни, що відображає загальну тенденцію до політизації приватної сфери в контексті війни.

6) Волонтерство та громадська активність стали одними з ключових сфер самореалізації українських жінок під час війни, що знайшло відображення у значному масиві контенту в соціальних мережах. Ключові напрями волонтерської діяльності, репрезентовані в соціальних мережах, включають підтримку

військових (89% акаунтів), гуманітарну допомогу цивільним (63%), медичну підтримку (41%), інформаційне волонтерство (46%), культурні та освітні ініціативи (34%), тваринозахисне волонтерство (29%). Важливо, що репрезентація жіночого волонтерства сприяє переосмисленню традиційної "жіночої турботи", переносючи її з приватної у публічну сферу.

7) Професійна самореалізація жінок в умовах війни набуває нових вимірів, пов'язаних з адаптацією до кризових умов, переосмисленням соціальної значущості професійної діяльності та пошуком балансу між різними сферами відповідальності. Найбільш поширеними наративами є наратив резильєнтності (68% акаунтів), освітній наратив (64%), наратив трансформації (40%), наратив "відповідальної роботи" (66%) та наратив балансу (52%). Ці наративи не лише описують, але й активно конструюють нові моделі професійної ідентичності жінок у контексті національної кризи.

8) Досвід вимушеного переселення та біженства став однією з найбільш травматичних трансформацій соціальних ролей для мільйонів українських жінок. Аналіз репрезентації цього досвіду в соціальних мережах виявив, що цифрові наративи стають важливим інструментом осмислення травми, переозначення ідентичності та адаптації до нових умов. Домінуючими темами є травма полишення дому (83% акаунтів), процес фізичного переміщення (76%), адаптація до нового місця (81%), емоційна адаптація (74%), підтримка зв'язку з Україною (87%) та переосмислення ідентичності (68%).

9) Порівняльний аналіз репрезентації соціальних ролей жінок на платформах TikTok та Instagram виявив специфічні відмінності у наративних стратегіях та візуальній мові. TikTok

характеризується домінуванням динамічних візуальних наративів, емоційною насиченістю, фрагментарністю та вищим ступенем автентичності. Натомість Instagram демонструє тенденцію до більш рефлексивних наративів, візуальної естетизації та формування сталих спільнот підтримки. Ці відмінності відображають не лише технологічну специфіку платформ, але й різні стратегії самопрезентації та конструювання ідентичності в цифровому просторі.

10) Контент-аналіз виявив, що цифрові репрезентації соціальних ролей українських жінок під час війни виконують не лише комунікативну, але й терапевтичну, мобілізаційну та документальну функції. Соціальні мережі стають простором для артикуляції травматичного досвіду, формування мереж підтримки, координації волонтерських зусиль та документування жіночої історії війни для майбутніх поколінь. Цифрові наративи виступають важливим механізмом інтеграції екстремального досвіду в цілісну картину ідентичності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання державними та громадськими організаціями для розробки комунікаційних стратегій, спрямованих на підтримку жінок у період війни.

Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі при викладанні дисциплін, пов'язаних із гендерними студіями, соціологією війни, медіакommunікаціями, а також у практичній роботі журналістів, медіаекспертів, працівників сфери стратегічних комунікацій.

Подальші перспективи дослідження пов'язані з такими напрямками:

- Лонгітюдні дослідження змін у репрезентації соціальних ролей жінок протягом різних фаз війни та в постконфліктний період;

- Порівняльний аналіз цифрових репрезентацій жіночого досвіду війни в Україні та інших країнах, що пережили збройні конфлікти;
- Дослідження впливу цифрових наративів про жіночий досвід війни на суспільні уявлення про гендерні ролі та інституційні зміни в забезпеченні гендерної рівності;
- Вивчення потенціалу соціальних мереж як інструменту документування та збереження жіночого досвіду війни для формування колективної пам'яті та історичної справедливості;

Підсумовуючи роботу, ми можемо констатувати, що трансформація соціальних ролей українських жінок в умовах війни та їх репрезентація в соціальних мережах відображає фундаментальні зміни в гендерних відносинах, які потенційно матимуть довготривалий вплив на українське суспільство навіть після завершення активної фази конфлікту. Цифрова видимість різноманітних жіночих досвідів війни не лише документує ці зміни, але й активно їх конструює, створюючи нові моделі фемінності, що включають в себе традиційно "нежіночі" якості та досвіди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. "Невидимий батальйон" : участь жінок у військових діях в АТО : (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Т. Марценюк ; виконавці проекту : М. Берлінська, Т. Марценюк, А. Квіт, Г. Гриценко. - [Київ : НаУКМА, 2015]. - 89 с
2. @za_spyouy. *TikTok*. 14.03.2025. URL: https://www.tiktok.com/@za_spyouy?_t=ZM-8w8CUnWMN0h&_r= (дата звернення: 06.05.2025).
3. «Різниця Є» з Еммою Антонюк. *Книгарня Є*. 14.07.2023. URL:

[https://book-ye.com.ua/news/-riznytsya-ye-z-
emmoyuantonyuk/?srsId=AfmBOoqRZRfep3eUxwLIvBZyZGEWe_7B1aCQZL
6g4q1b_1gle3sspXw](https://book-ye.com.ua/news/-riznytsya-ye-z-
emmoyuantonyuk/?srsId=AfmBOoqRZRfep3eUxwLIvBZyZGEWe_7B1aCQZL
6g4q1b_1gle3sspXw) (дата звернення:
06.05.2025)

4. 11. Осадча Я. Танкістки та артилеристки: у Міноборони розповіли, скільки жінок служать у ЗСУ. *Українська правда. ЖИТТЯ*. 24.07.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/07/24/249693/> (дата звернення: 12.05.2025).

5. 16. Хассай Є. Вплив війни на можливості жінок: результати дослідження. *Cedos. Блоги*. 03.07.2023. URL: <https://cedos.org.ua/vplyv-vijnyna-mozhlyvosti-zhinok/> (дата звернення: 12.05.2025).

6. 4. ГЕНДЕРНІ РОЛІ І СТЕРЕОТИПИ. *Соціологічна група «Рейтинг»*. Дослідження. 04.03.2021. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html (дата звернення: 12.05.2025).

7. 5. Барсукова О. У ЗСУ служить на 40% більше жінок, ніж у 2021 році – Міноборони. *Українська правда. ЖИТТЯ*. 16.10.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/10/16/257076/> (дата звернення: 12.05.2025).

8. 7. Гриненко В. У Збройних силах України служать 68 тисяч жінок. *The Village Україна. Новини*. 29.09.2024. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/355321-u-zbroynih-silahukrayini-sluzhat-68-tisyach-zhinok> (дата звернення: 12.05.2025).

9. 8. Лещенко Л. Стало відомо, скільки жінок служать у ЗСУ станом на 2024 рік. *УНІАН. Україна*. 08.03.2024. URL:

<https://www.unian.ua/society/stalo-vidomo-skilki-zhinok-sluzhat-u-zsu-stanom-na2024-rik-12567048.html> (дата звернення: 12.05.2025).

10. 8. Мележик Т. Жінки в ЗСУ: найвідоміші героїні війни. *ТСН. Україна*. 06.12.2022. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zhinki-v-zsu-statistika-ibiografiya-vidomih-viyskovih-zhinok-2217496.html> (дата звернення: 12.05.2025).
11. Boyd, Danah. "Social network sites as networked publics: Affordances, dynamics, and implications." *A networked self*. Routledge, 2010. 47-66.
12. Bucher, Taina, *If...Then: Algorithmic Power and Politics*, Oxford Studies in Digital Politics (New York, 2018; online edn, Oxford Academic, 19 July 2018), <https://doi.org/10.1093/oso/9780190493028.001.0001>, (accessed 25 Apr. 2025)
13. Chouliaraki, Lilie. "Digital witnessing in conflict zones: The politics of remediation." *Information, Communication & Society* 18.11 (2015): 1362-1377.
14. Enloe, Cynthia. *Nimo's war, Emma's war: Making feminist sense of the Iraq war*. Univ of California Press, 2010.
15. Gill, Rosalind, and Rosalind Clair Gill. *Gender and the Media*. Polity, 2007.
16. Hall, Stuart, and Tony Jefferson, eds. *Resistance through rituals: Youth subcultures in post-war Britain*. Routledge, 2006.
17. Hall, Stuart. "Encoding and decoding in the television discourse." *CCCS selected working papers*. Routledge, 2007. 402-414.
18. Hogan, B. (2010). "The Presentation of Self in the Age of Social Media: Distinguishing Performances and Exhibitions Online." *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(6), 377-386.

19. Martsenyuk, T., Grytsenko, G., & Kvit, A. (2016). The “Invisible Battalion”: Women in ATO Military Operations in Ukraine. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, (2), 171–187. <https://doi.org/10.18523/kmlpj88192.2016-2.171187>
20. Marwick, Alice E. Status update: Celebrity, publicity, and branding in the social media age. Yale University Press, 2013.
21. Masters, Cristina. Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne de Science Politique, vol. 36, no. 4, 2003, pp. 947–49. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/3233243>. (accessed 11 May 2025)
22. Meyrowitz, Joshua. No sense of place: The impact of electronic media on social behavior. Oxford University Press, 1986.
23. Primig F, Szabó HD and Lacasa P (2023) Remixing war: An analysis of the reimagination of the Russian–Ukraine war on TikTok. *Front. Polit. Sci.* 5:1085149. doi: 10.3389/fpos.2023.1085149
24. Schultz, Jane E. Women at the front: Hospital workers in Civil War America. Univ of North Carolina Press, 2005.
25. Sjoberg, Laura. Gendering global conflict: Toward a feminist theory of war. Columbia University Press, 2013.
26. Барсукова О. У Міноборони розповіли, скільки жінок служать у ЗСУ станом на 2024 рік. *Українська правда. ЖИТТЯ*. 08.03.2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/skilki-zhinok-sluzhit-u-zsu-statistikaminoboroni-2024-300413/> (дата звернення: 12.05.2025).
27. Жабська Є. Скільки жінок служать у ЗСУ: дані Міноборони. *Главком*. 09.06.2024. URL: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-zhinok-sluzhat-u-zsu-dani-minoboroni1004412.html> (дата звернення: 11.05.2025).

28. Калмикова Н., Міністерство Оборони України. Кількість жінок в армії на початок січня 2024 року становила майже 70 тисяч. *Міністерство оборони України. Рекрутинг та мобілізація*. 01.05.2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/kilkist-zhinok-v-armii> (дата звернення: 06.05.2025).

29. Кісь О. Жінка у традиційній українській культурі: міфи і правда. *The National Academy of Sciences of Ukraine. News*. 28.07.2019. URL: <https://www.old.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5359> (дата звернення: 11.05.2025).

30. Козубенко О. Скільки жінок-військовослужбовців служать у Збройних Силах України — нові дані Кадрового центру. *АрміяInform. Інфографіка*. 04.12.2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/04/skilky-zhinok-vijskovosluzhbovczivsluzhat-u-zbrojnyh-sylah-ukrayiny-novi-dani-kadrovogo-czentru/> (дата звернення: 11.05.2025).

31. Нові реалії: як змінюються ролі жінок у бізнесі?. *NV.UA. Війна*. 18.11.2024. URL: <https://nv.ua/ukr/project/zhinki-i-biznes-yak-viynazminilagendernu-strukturu-v-ekonomici-ukrajini-50466406.html> (дата звернення: 12.05.2025).

32. Оксана Кісь: "Традиційні" жіночі ролі в умовах війни набувають мілітарного значення. *Українська правда. ЖИТТЯ*. 09.09.2015. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/10/9/201525/> (дата звернення: 11.05.2025).

33. Олейник Є. Оксана Кісь: "Жіночий досвід в історії дуже важко звести до ролей жертви, героїні чи зрадниці". *LB.ua. Культура*. 13.06.2017. URL: https://lb.ua/culture/2017/06/13/368912_oksana_kis_zhinochiy_dosvid.html (дата звернення: 12.05.2025).

34. Прокопій Д. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. *Національний інститут стратегічних досліджень. Медіацентр*. 02.06.2023.

URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/hendernidysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny> (дата звернення: 12.05.2025).

35. Савченко Т. Трансформація жіночих спільнот під час війни та їхній вплив на відновлення країни. *Громадська Організація «Центр практичної освіти Накупіло»*. Відновлення. 26.08.2024. URL: <https://osvita.nakupilo.ua/transformsitiya-zhinochyh-spilnot/> (дата звернення: 12.05.2025).

36. TSYMBAL, Tetiana. "Материнство і війна: екзистенційні виклики та етичні колізії." *Українознавчий альманах* 32 (2023): 50-55

37. У ЗСУ вперше почали видавати жіночу військову форму. *АрміяInform*. 01.02.2024. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/01/uzsu-vpershe-pochaly-vydavaty-zhinochu-vijskovu-formu/> (дата звернення: 06.05.2025).

38. Як війна вплинула на жінок-активісток в Україні: презентація результатів дослідження. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. Події. 09.03.2025. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-viyna-vplinula-nazhinok-aktivistok-v-ukraini-prezentatsiya-rezultativ-doslidzhennya> (дата звернення: 11.05.2025).

39. Яременко К. ІСТОРІЯ ЖІНОК У ВЕЛИКІЙ ВІЙНІ. *Korydor. Історії*. 11.03.2015. URL: <https://korydor.in.ua/ua/stories/women-in-war.html> (дата звернення: 12.05.2025).

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота на тему «Репрезентація соціальних ролей жінки у період війни в Україні в соціальних мережах» присвячена дослідженню особливостей відображення та трансформації соціальних ролей українських жінок у соціальних мережах в умовах повномасштабного вторгнення. У роботі вивчено різноманітність жіночих ролей під час збройного конфлікту, особливості їх репрезентації в цифровому просторі та вплив технологічних особливостей соціальних платформ на формування режимів видимості жіночого досвіду війни.

Об'єктом дипломної роботи виступає репрезентація соціальних ролей жінок у медіа під час повномасштабної війни. Предметом – особливості репрезентації і зміни соціальних ролей українських жінок у воєнний час у медіапросторі соціальних мереж TikTok та Instagram. Мета кваліфікаційної роботи полягає в аналізі особливостей репрезентації соціальних ролей українських жінок у період повномасштабної війни в соціальних мережах TikTok та Instagram та виявленні ключових наративів, пов'язаних з трансформацією цих ролей.

Аналіз джерельної бази дозволив: 1) систематизувати теоретичні підходи до вивчення соціальних ролей жінок під час збройних конфліктів та 2) дослідити специфіку соціальних мереж як простору репрезентації соціальних ролей. Результатом аналізу стало виявлення п'яти ключових соціальних ролей українських жінок, що найактивніше відображаються в соціальних мережах: жінки-військовослужбовиці, матері, волонтерки, жінки в контексті професійної самореалізації та переселенки й біженки. Дослідження наративних та візуальних стратегій репрезентації цих ролей дозволило виявити трансформацію традиційних жіночих ролей в умовах війни та формування нових моделей жіночої ідентичності.

У роботі використовувався комплекс наукових методів, зокрема якісний контент-аналіз, візуальний аналіз та порівняльний аналіз. Вибірка дослідження складалася з акаунтів українських жінок у соціальних мережах TikTok та Instagram, які активно репрезентують свій досвід виконання однієї з п'яти ключових соціальних ролей у період повномасштабної війни. На основі отриманих результатів були сформульовані рекомендації щодо використання отриманих результатів у сфері кризових комунікацій та інформаційної політики.

Ключові слова: соціальні ролі жінок, гендер, війна, соціальні мережі, Instagram, TikTok, цифрова репрезентація, наративні стратегії, візуальний аналіз.

ABSTRACT

The thesis on "Representation of Women's Social Roles During the War in Ukraine in Social Media" is devoted to the study of the features of representation and transformation of Ukrainian women's social roles in social networks during the full-scale invasion. The paper examines the diversity of women's roles during armed conflict, the peculiarities of their representation in the digital space, and the influence of technological features of social platforms on the formation of visibility regimes for women's war experiences.

The object of the research is the representation of women's social roles in media during the full-scale war. The subject is the peculiarities of representation and changes in the social roles of Ukrainian women during wartime in the media space of social networks TikTok and Instagram. The aim of the qualification work is to analyze the features of the representation of Ukrainian women's social roles during the full-scale war in social networks TikTok and Instagram and to identify key narratives related to the transformation of these roles.

The analysis of the source base allowed: 1) to systematize theoretical approaches to the study of women's social roles during armed conflicts and 2) to investigate the specifics of social networks as a space for representing social roles. The result of the analysis was the identification of five key social roles of Ukrainian women that are most actively reflected in social networks: women in the military, mothers, volunteers, women in the context of professional self-realization, and internally displaced persons and refugees. The study of narrative and visual strategies for representing these roles made it possible to identify the transformation of traditional female roles during the war and the formation of new models of female identity.

The work used a complex of scientific methods, including qualitative content analysis, visual analysis, and comparative analysis. The research sample consisted

of accounts of Ukrainian women on social networks TikTok and Instagram who actively represent their experience of performing one of the five key social roles during the full-scale war. Based on the obtained results, recommendations were formulated regarding the use of the obtained results in the field of crisis communications and information policy.

Keywords: women's social roles, gender, war, social networks, Instagram, TikTok, digital representation, narrative strategies, visual analysis.